

Hüseyin Rauf Orbay ve I. TBMM'deki Faaliyetleri (1920 – 1923)

İlhan HAÇİN

Arş. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

E-mail: ilhanhacin@gmail.com

Geliş Tarihi: 21-01-2016 Kabul Tarihi: 29-04-2016

ÖZ

HAÇİN, İlhan, **Hüseyin Rauf Orbay ve I. TBMM'deki Faaliyetleri (1920-1923)**, CTAD, Yıl 12, Sayı 23, (Bahar 2016), s. 53-88.

Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup bir şekilde ayrılan Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla fiilen sona ermiştir. Buna müteakip başlayan Milli Mücadele hareketi neticede yeni bir rejim ve devlet doğurmuştur. Meşrutiyetle başlayan demokrasi denemeleri 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla en zirve noktaya ulaşmıştır. Yurdun dört bir tarafında yapılan seçimler sonrasında birçok mebus Ankara'ya gitmiş ve yeni rejim içinde birtakım roller üstlenmişlerdir. Gerek Osmanlı Devleti'nin son döneminde gerekse Milli Mücadele sürecinde askeri yönden tanınmış olan Hüseyin Rauf Bey de Malta sürgününden sonra 15 Kasım 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sivas mebusu olarak iltica etmiş ve bu görevini I. Meclis'in kapanacağı tarihe kadar devam ettirmiştir. Bu çalışmada Hüseyin Rauf Bey'in kısa bir şekilde hayatı anlatılmış ve esas olarak I. Meclis içerisindeki faaliyetleri bilhassa TBMM zabıt ceridelerine bağlı kalınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Hüseyin Rauf Bey, Milli Mücadele, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara, Sivas.

ABSTRACT

HAÇİN, İlhan, **Hüseyin Rauf Orbay and his Activities in the 1st Turkish Grand National Assembly (1920-1923)**, CTAD, Volume 12, Issue 23, (Spring 2016), pp. 53-88.

The Ottoman State, which was defeated in the World War One, was *de facto* ended with the Mudros Armistice signed in 30 October 1918. In consequence of the National Struggle which started in the wake of the referred events, a new state and a regime emerged. Attempts for a democratic regime that started with the constitutional period reached its peak by the opening of the Turkish Grand National Assembly in 23 April 1920. Following the elections held in the different places many deputies went to Ankara and took some roles in the new regime. Hüseyin Rauf Bey, a leading military figure in the last era of the Ottoman State as well as the National Struggle, got into to the Turkish Grand National Assembly as the deputy of Sivas province in 15 November 1921 following his return from exile in Malta. He continued his duty until the closure of the first Assembly. In this study, life and particularly activities of Hüseyin Rauf Bey in the first Assembly are going to be described in the light of the official reports of the Turkish Grand National Assembly.

Keywords: Hüseyin Rauf Bey, The National Struggle, Turkish Grand National Assembly, Ankara, Sivas.

Giriş

Hüseyin Rauf Bey, 1881 yılında İstanbul'un Cibali muhitinde doğmuştur.¹ Bahriye Şurası Başkanı ve Ayan üyesi olan Amiral Mehmet Muzaffer Paşa'nın oğludur.² Annesi de Hayriye Rüveyde Hanım'dır. Ailesi, Kafkasya'da Anapa Eyaleti'ne bağlı Zahumkale'nin Kafdiren kasabasındandır. Mehmet Muzaffer Paşa'nın dedesi ise Anapa Beylerbeyi Ferah Ali Paşa'nın maiyetinde Ruslara karşı uçbeyi olarak görev almıştır. Ancak Ruslarla yapılan bir anlaşma sonucunda ailenin bir bölümü İstanbul'a göç etmek zorunda kalmıştır. Rauf Bey'in dedesi Nureddin Bey ise, Kırım Harbi'nden (1856) sonra İstanbul'a gelmiştir. Daha sonra dedesi denizci olduğu için Kaptan-ı Derya Mehmet Ali Paşa tarafından Bahriye Nazırlığında vazifelendirilmiştir. İstanbul'a geldikten sonra babası Mehmet Muzaffer Paşa, Heybeliada Bahriye Mektebi'ni bitirerek Osmanlı Deniz Kuvvetlerinde görev almıştır. Mehmet Muzaffer Paşa, Girit Bahriye Üssünde görevliyken Koca Memi sülalesinden Tahrirat Müdürü Emin

¹Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Şahsi Dosya, No: 389.

²Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem)*, Cilt 3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 879.

Efendi'nin kızı Hayriye Rüveyde Hanımla evlenmiştir.³ Bu evlilikten iki erkek, üç kız toplamda beş çocukları olmuştur. Ayrıca Rauf Bey'in babasının Çerkez asıllı olduğu bilinmektedir.⁴

Hüseyin Rauf Bey, ilköğrenimini Cibali'deki ilkokulda tamamlamış ve sonra babasının komodor⁵ olarak görevli bulunduğu Trablusgarp'ta Askeri Rüştiye'yi bitirmiştir. 1893 tarihinde Heybeliada Bahriye Okuluna girmiş ve 1897'de Şakirdan (Harbiye) sınıfına geçmiştir. Bu okuldan 1899 yılından Teğmen olarak mezun olmuştur. Heybetnüma Okul Gemisinde stajını tamamladıktan sonra Selimiye Firkateynine ve arkasından da Garp Vapuru Seyir Subayı Yardımcılığına atanmıştır. Çeşitli gemilerde görevler alan Rauf Bey, 1904 yılında yüzbaşılığa terfi etmiştir. İyi düzeyde İngilizce bilmesi ve denizcilik alanında başarılı bir asker olması hasebiyle Mecidiye Kruvazörünü Amerika'dan İstanbul'a getirip, donanmada danışman olarak alıkonulan Amerikalı Bucknam Bey'in⁶ yardımcılığına getirilmiştir. Bu görevde iki yıl kalmıştır. Denizcilik sahasında adından söz ettirmeyi başaran Rauf Bey, yurtdışında muhtelif seminerlere katılmış ve kendisini mesleki yönde geliştirmeyi de ihmal etmemiştir.

Rauf Bey'in belki de şöhret sahibi olmasını sağlayan en önemli görev, Hamidiye Gemisi Komutanlığıdır. Bu gemiyle Arnavutluk ayaklanmasını bastıran Rauf Bey, 1911 Trablusgarp Savaşı'nda da silah ve cephane sevkinde

³Ancak bazı kaynaklarda Hayriye Rüveyde Hanım, Kürt Aşiret Reislerinden Bedirhan Paşa'nın kızı olarak geçmektedir. (*Hüseyin Rauf Orbay'nın Hayatı*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 20, Sayı 58, Mart 2004, s. 2. <http://www.atam.gov.tr/> 14.01.2016.

⁴Cemal Kutay, *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyulumuzda Bir İnsanın Hikâyesi Hüseyin Rauf Orbay (1881 – 1964)*, 1. Baskı, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, 1992, s. 37, 38, 43, 45.

⁵**Komodor:** Amiral yetkisiyle görevli deniz subayı anlamına gelmektedir. (Hazırlayan: Haluk Akalın, *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 1467.)

⁶**Bucknam Bey:** Ransford D.Bucknam, Philadelphia'daki William Cramp & Sons Şirketinde çalışırken, Osmanlı Devleti 1900 yılında bu Şirkete Mecidiye kruvazörünü sipariş etmiştir. Geminin deneme seyirlerini icra eden Bucknam, kruvazörün Osmanlı Devleti'ne teslim edilmek üzere 1 Mart 1904 tarihinde Amerika'dan ayrılışı esnasında komutanlığı görevlerini de icra etmiştir. Uzun bir yolculuğun ardından Ransford D.Bucknam 21 Nisan 1904 tarihinde İstanbul'a getirerek, Osmanlı yetkililerine teslim etmiştir. İstanbul'da Amerikan Büyükelçisi tarafından Sultan II.Abdülhamid'in huzuruna çıkmış ve Yarbay rütbesi ile Osmanlı Donanmasında hizmete girmiştir. (Yaşar Bedirhan, Figen Atabey, "Osmanlı Bahriyesinde Yabancı Danışmanlar", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic*, Cilt 8/5, Bahar 2013, s. 133.) Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa ile Amerikalı Bucknam arasında 18Aralık 1911 tarihinde Trablusgarp'a harp kaçağı sayılan silah ve mühimmatın ulaştırılmasını esas alan on maddelik bir mukavelede imzalanmıştır. (Hakan Bacanlı, "1911-1912 Osmanlı-İtalyan Savaşı ve Örikağasızade Hasan Sırrı'nın "Hukuk-i Düvel Nokta-i Nazarından Osmanlı – İtalya Muharebesi Adlı Eseri" *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 21, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Şubat 2013, s. 59.)

bulunmuştur.⁷ 21 Ekim 1912'de Varna bombardımanını başlatmış ve burada ciddi başarılar elde etmiştir. Daha sonra Varna önlerinde zarar gören Hamidiye Gemisi Haliç'te onarıma alınmıştır. Onarımdan sonra ise Mustafa Kemal Paşa'nın da girişimleriyle Rauf Bey'in komutanı olduğu Hamidiye Zırhlısı Çanakkale Boğazı'ndan ayrılarak 16 Aralık 1912 günü İmroz Adası açıklarında Yunan gemilerini taciz eden atışlar yapmış, her bakımdan üstünlüğe sahip olan Yunan Ordusu bu ateş karşısında bir şey yapamadan geri çekilmiştir. Ancak Türk Donanmasının Yunanlıları takip etmemesi üzerine bu çarpışmadan bir sonuç elde edilememiştir.⁸ Bir süre sonra Rauf Bey, gemisiyle Balkan Savaşlarının en kötü günlerinde casusluk faaliyetlerini önlemek için Akdeniz'de görevlendirilmiştir. Bu görevdeyken büyük başarılar elde eden Rauf Bey, hem Balkan Savaşlarının kara ordusuna büyük moral olmuş hem de kamuoyunda Hamidiye Kahramanı olarak adlandırılmıştır. Bu başarısından dolayı Binbaşılığa yükseltilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine İstanbul'a dönen Rauf Bey, Ahmet İzzet Paşa Kabinesi'nde Bahriye Nazırlığına getirilmiştir. Bu memuriyetten yaptığı en önemli olay, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ni imzalaması olmuştur. 8 Kasım 1918'de Ahmet İzzet Paşa Kabinesi'nin düşmesiyle Rauf Bey'in de görevi son bulmuştur. Mütarekeden sonra yurdun dört bir tarafının işgal edilmesi ve İstanbul Hükümeti'nin bunan sessiz kalmasından dolayı Rauf Bey, 3 Mayıs 1919 tarihinde askerlik görevinden istifa etmiştir. Hiç vakit kaybetmeden Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde başlatılan Milli Mücadele Hareketi'ne dâhil olmuştur.⁹ Bu arada Rauf Bey, hatırlarında Mustafa Kemal Paşa ile tanışmalarını şöyle anlatmaktadır:

*"Mustafa Kemal Paşa'yı ilk defa 31 Mart Vakası müteakip 1919 Nisan'ında İstanbul'un o zaman Makriköy denen Bakırköy Telgrafhanesinde görmüştüm. Erkan-ı Harbiye Kolağası rütbesinde idi. Hareket Ordusu Kumandanı Mehmet Şevket Paşa'nın emirlerini yazıyordu. Telgraf Müdürünün koltuğunda Mahmut Şevket Paşa oturuyordu. Etrafında Topçu Feriki Hürşit ve Liva Bağdatlı Hasan Rıza Paşalar vardı. Karşısında ayakta muhtelif kolordu kumandanlarına ait emirlerini telgraf şeklinde tespit eden bir Erkan-ı Harp Kolağası duruyordu. Omuzunda pelerini, yorgun ve solgun siması, sakin tavrıyla dikkat çeken bu zat, Mustafa Kemal Bey'di. Sonra ise Bahriye Nazırı olan Cemal Bey, o gün orada bizi tanıştırmıştı."*¹⁰

⁷ Çoker, *age.*, s. 879, 880.

⁸ Kazım Çavdar, *Kurtuluş Savaşının Ön Kadrosu "Rauf Orbay"*, s. 35, 38, 43, 44. (Elimizde mevcut olan bu eserin basım yeri, yılı ve hangi yayınevi tarafından basıldığı hakkında kitap içerisinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.)

⁹ Çoker, *age.*, s. 880, 881.

¹⁰ Hazırlayan: Nurer Uğurlu, *Rauf Orbay "Siyasi Hatırlar"*, Örgün Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, Aralık 2009, s. 248.

O günden sonra çeşitli vesilelerle bir araya gelen Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey arasında samimi bir dostluk oluşmuştur. Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde çeşitli kongre ve toplantıların icra edilmesinde büyük yardımları olan Rauf Bey, Milli Mücadele Hareketi içinde aktif bir vatan evladı olarak sivrilmıştır. Yeni TBMM açılmadan önce 12 Ocak 1920 İstanbul'da toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Sivas Mebusu olarak katılmıştır. Mecliste Misak-ı Milli kararlarının kabulü konusunda büyük bir etkisi olmuştur. Bunun üzerine İstanbul, 16 Mart 1920 günü İngilizler tarafından işgal edilmiş ve Meclis-i Mebusan basılarak özellikle bazı milliyetçi olarak bilinen mebuslar tutuklanarak Malta Adasına sürgün edilmiştir. Rauf Bey, İngilizlerin meclisi nasıl bastığını şöyle anlatıyor:

“...Meclis Muhafız Kıtası kumandanı salona girerek; kapıya gelen bir İngiliz müfrezesinin benimle Kara Vasıf Bey'i teslim almak istediklerini haber verdi. Bunu duyan mebuslar, bir anda fevran ettiler. «Teslim etmeyiz!., olamaz!. Silâhla mukabele ederiz.» sesleri ortalığı çınlatıyordu. Bu arada, Gümüşhane Mebusu Zeki Bey (Kadırbeyoğlu) ile bazıları, bana hitapla kaçmamı teklif ediyorlardı. Meclis binası, malûm, Fındıklı'da deniz kıyısında olduğundan, bu arkadaşlar için, akla gelen kaçmaktan kolay şey yoktu. Fakat ben hiç sesimi çıkarmıyordum. Bu esnada Sinop Mebusu Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk): - Arkadaşlar, sakın olunuz, bu işte asıl salâhiyet sahibi Rauf Bey'dir. O karar versin, deyince, ben de:- Şimdiye kadar sizin durumunuz tehlikeye düşmesin diye, sustum. Mademki Meclis taarruza uğramıştır, burada muhafız bölüğü var, emir verilsin, mukavemet etsin. Vazifesini yapсын» dedim. Bu sözüm üzerine, muhafız kıtası harekete geçirilmek istendi ise de Reis Celâlettin Arif Bey'in, Meclisten ayrılırken, böyle bir ihtimali düşünerek «Ne maksatla olursa olsun, silâh kullanılmaması» emrini vermiş olduğu anlaşıldığından, muhafız kıtası âtil bir vaziyette kalmağa mecbur oldu. Salonda güriültü devam ediyordu. Dâvayı bir an evvel halletmek maksadıyla Trabzon Mebusu Babriyeli Ali Şükrü Bey'e; gidip kapıdaki İngiliz zabıtabitleriyle görüşerek, kan dökülmesinin önüne geçmek için ancak beni müzakere salonundan zorla teslim aldıklarına dair yazılı bir vesika verdikleri takdirde, teslim olacağımı bildirmesini söyledim. Ali Şükrü Bey gitti. Fakat Meclisteki arkadaşlardan birçoğu hâlâ, ne suretle olursa olsun, teslim olmamam, kaçmam taraftarı idiler. Çünkü niçin kaçmak istemediğimi bilmiyorlardı... Ali Şükrü Bey, İngilizlerle görüştükten sonra, teklifimi kabul ettikleri cevabını getirince artık salonda ses seda kesildi. Bunun üzerine İngilizlerden istediğim vesikayı alıp, Meclis riyasetine tevdi ettikten sonra, hâlâ şaşkınlıklarından sıyrılamamış arkadaşlara veda ederek, kapıda bekleyen İngilizlere teslim oldum. Kara Vasıf Bey de aynı şekilde benimle beraber geldi...”¹¹

Yirmi aylık bir sürgün hayatından sonra Rauf Bey ve diğer mebuslar, 1 Kasım 1921 tarihinde İnebolu Limanı'na getirilerek Ankara Hükümeti görevlilerine verilmiştir. Mebuslardan bazıları İstanbul'a, içerisinde Rauf Bey'in

¹¹ Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, *Rauf Orbay'ın Hatıraları, (1914 – 1945)*, 1. Baskı, Temel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 271, 272.

de bulunduğu katile ise Ankara'ya gitmişlerdir.¹² Ankara'ya gelen Rauf Bey, Sivas Mebusu sıfatıyla TBMM'ye katılmıştır.

Mecliste üst düzey görevler alan Rauf Bey, birinci dönem Sivas mebusluğundan sonra ikinci dönem İstanbul mebusu seçilmiştir. İlerleyen zamanlarda mecliste Cumhuriyet Halk Fırkası ile ters düşmesi üzerine 9 Kasım 1924 tarihinde bir grup arkadaşı ile Cumhuriyet Halk Fırkasından ayrılarak 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmuşlardır. 12 Mayıs 1926'da 45 gün izin alarak tedavi için Londra'ya gitmiştir. Londra'da bulunduğu sırada İzmir'de Mustafa Kemal Paşa'ya suikast olayı ile ilişkili görülerek 26 Ağustos 1926 tarihli kararla on yıl kalebentliğe hüküm giydiğine dair tebligat almıştır. Bu tebligatla Rauf Bey'in mebusluğu düşürülmüştür. Ancak Rauf Bey, böyle bir suçlamayı kabul etmemiş ve 1933 tarihinde af kanunu ile tutuklanma kararının ortadan kalması üzerine 5 Temmuz 1935 tarihinde yurda dönmüştür. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne 6. dönem Kastamonu Mebusu girmiştir. 1942 yılında ise hükümet tarafından uygun görülerek Londra Büyükelçiliğine atanmıştır. 2 yıl görev yaptıktan sonra 1944 yılında tekrar yurda dönmüştür. Son olarak Rauf Bey, 16 Temmuz 1964 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.¹³

Mebus Seçilmesi ve Meclis'teki Faaliyetleri

11 Kasım 1921 tarihinde Ankara'ya gelen Rauf Bey, Ankara'nın girişinde bazı bakan ve mebuslar tarafından karşılanmıştı. Akşam yemeğinde Mustafa Kemal Paşa ve Fethi (Okyar) Bey ile birlikte olan Rauf Bey, ülkenin ve meclisin durumu hakkında yanındakilerle uzun uzadıya konuşmuşlardır. 15 Kasım günü Mustafa Kemal Paşayla beraber TBMM'ye iştirak etmişlerdir.¹⁴ Meclise geldikten sonra Meclis Reis Vekili Hasan Fehmi Bey, Sivas Mebusu Rauf Bey'in meclise takdimini yapmış ve bu arada bazı mebuslar Rauf Bey'in kürsüde konuşmasını ısrarla istemişlerdir. Şiddetli alkışlar arasında kürsüye gelen Sivas Mebusu Rauf Bey, şu konuşmayı yapmıştır. Şöyle ki:

“Muhterem arkadaşlarım; hepimizce malûm olan geçen Martın 16'sında bu milletin azm-i ulvisini ve yaşamak bususundaki karar ve imanını birtakım iğvaat ile boğmaya çalışan bibaberler, aralarına karışan âsiler ve bunların harekâtını, bu milletin pek meşru ve inşallah namütenahi olan hayatını ifnaya, vesile ittihaz eden düşmanlar İstanbul'daki Meclis-i Mebusanı basmak ve kendi zuumlerince milletin hareketi olmayıp birtakım kesanın teşebbüsü şahsileri addettikleri tertibatı güya kökünden kal'etmek maksadıyla bazı arkadaşlarla beraber bendenizî de terkif ve Malta'ya sevk etmişlerdi. Muhterem arkadaşlar; bu hareketlerin taribte devlet namını taşıyan teşkilâtın hiçbirisinde hiçbir zaman yapıldığını ben şahsen tabattur edemiyorum. Bu harekete cüret eden düşman bize ne esir ve ne de mevkuf

¹² Bilal Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 1985, s. 403, 404.

¹³ Çoker, *age.*, s. 881, 882.

¹⁴ Uğurlu, *age.*, s. 473 - 475.

sıfatıyla muameleye cesaret edemedi. Esir bulunduğumuz 20 ay müddet zarfında herhangi bir insanın izzeti nefisini rencide edecek her türlü teşebbüslere tevakkü etmeleri, aelhusus İstanbul'da tevkiif edildiğimiz gün İngiliz Karadeniz Filosu Kumandanı kendi imzasıyla neşrettiği bir beyanname ile bizleri o zamana kadar cereyan eden ve âtiyen cereyan edecek olan vekayia karşı rehin olarak aldığını ve buna mukabil biz elinde tuttuğunu ilân etti. Arkadaşlar şahsen ben buna güldüm. Benim mübarek milletimin azim ve imanının, vatanın binlerce senelik tarihini bihakkın layık olduğu parlak bayatı idame ettireceğine imanım vardı ve bunun âti-i karipte vuku bulacağına kaani idim, bu itibarla ilânna cüret ettikleri bu beyanname nin, yakında milletimin azim ve imanyla yüzlerine çarpılacağına ve bu suretle kendi kendilerini teşhir etmiş olacaklarına kaani idim. İşte bugün arkadaşlar, bunu idrak etmekle babıyarım. Mübarek milletimizi temsil eden siz vekil arkadaşlarımızın gösterdiği metanet ve celâdet, tarih-i Osmaniyemize hak ve istiklâlimizi müdafaa yolunda, pek büyük bir misal irat etti ve bu suretle biz, imhaya çalışılan düşmanların elinden şanlı bir surette kurtardı. Bugün aramızda bulunmakla şerefyab oluyorum. Bunun için hissiyatı şükranımı arz eder ve kabulünü rica ederim. Cenab-ı Hak ankarip milletimizi tamamen düşmanın taarruzatından ve maksat-ı mahsusasından inşallah himemat-ı aliyenizle tablis edecektir. Milletimizi içinde lâyük olduğu mesut bir istikbale kavuşturacaktır. Allah cümlemizi muvaffak etsin. Gösterdiğiniz teveccübe samimî kalbimden teşekkürler ederim.”

Konuşmasının ardından mecliste mebuslar tarafından kendi şahsına büyük bir sevgi gösterisine şahit olmuştur.¹⁵ Rauf Bey, kendi konuşmasından sonra söz alan Çankırı Mebusu Hacı Tevfik Efendi'nin şahsına olan sevgi dolu konuşmasının çok hoşuna gittiğini ifade etmiştir. Rauf Bey, hoşuna giden Tevfik Efendi'nin konuşmasını hatıralarında şu şekilde ifade etmektedir. Şöyle ki; “*Muhterem Rauf'umuzu bizim bildiğimiz gibi bütün cibanda bilir. Bir ayet-i kerimede buyurulduğu gibi, -Onu gece de bilir gündüz de bilir, silah da bilir, deniz de bilir- Rauf Bey, milletin her fedakârlık istediği gün, bihakkın fedakârlığını ibraz etmiş ve her zaman fedakârlıkla en önde bulunmuştur.*”¹⁶

Şunu da belirtmekte fayda vardır; 15 Kasım 1921 günü meclise gelen Rauf Bey, son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda mebus olarak görev alması nedeniyle seçime tabi tutulmadan TBMM'ye doğrudan Sivas Mebusu olarak intikal etmiştir. Meclise katıldığı tarihten I. Meclisin kapanacağı tarihe kadar meclis içerisinde üst düzey çeşitli görevler almıştır.

Meclis'te Aldığı Görevler

Nafia Vekâleti Vekilliği

Rauf Bey, mecliste birtakım görevler almıştır. İlk görev, meclise dâhil olduktan 2 gün sonra verilmiştir. Meclisin 17 Kasım 1921 tarihli toplantısında

¹⁵TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 14, İçtima Senesi 2, s. 218, 219.

¹⁶ Uğurlu, *age.*, s. 477 - 478.

Nafia Vekâleti (Bayındırlık) seçimleri yapılmıştır.¹⁷ Ancak meclisin 17 Kasım Perşembe günü toplantısına Rauf Bey, rahatsızlığından dolayı katılamamıştır.¹⁸ Yine de Nafia Vekâleti seçimlerinde adaylığı bulunan Rauf Bey, yapılan oylama sonucunda 167 mebusun 84'ünün¹⁹ oyunu alarak Nafia Vekâletine seçilmiştir.²⁰ Kendisinin Nafia Vekâletine seçildiğini gazeteden öğrenmiş fakat oyların yeterli miktarda olmadığını belirterek Nafia Vekâleti görevini yapamayacağı yönünde düşüncelerini ifade etmiştir. Rauf Bey, kendisine göre az oy almasını, meclise geldiğinde mebuslara ilk etapta resmi vazife almayacağını söylemesinden kaynaklandığını düşünmektedir.²¹ İstifa sinyalleri veren Rauf Bey, sağlık durumunun biraz iyiye gitmesi üzerine meclisin 21 Kasım Pazartesi günü oturumuna katılmıştır. Seçildiği Nafia Vekilliği görevinden istifasını isteyerek istifanamesini²² meclise sunmuştur. İstifanamesinde az oy almasını istifasının nedeni olduğunu belirtmiştir. İstifanamenin mecliste okunmasından sonra söz alan Çankırı Mebusu Tevfik Efendi, ret oy veren mebus arkadaşlarının Rauf Bey'in Nafia Vekilliği görevini kabul etmeyeceğini düşündüklerinden dolayı olumsuz oy verdiklerini açıklayarak Rauf Bey'den istifanamesini geri almasını rica etmiştir. Kürsüye gelen bazı mebuslar da Rauf Bey'in istifasını kendisinin çok başarılı bir vatan evladı olmasından dolayı kabul etmeyeceklerini belirterek Nafia Vekâleti için yeni bir seçim yapılması yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır. Meclis Reisinin de onaylaması sonucu Nafia Vekâleti için yeni bir seçim yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan oylama sonucu, 163 mebusun 162'sinin kabul oyu vermesiyle Rauf Bey, mebusların tamamına yakınının oyunu alarak tekrar Nafia Vekilliğine seçilmiştir.²³ Ancak kısa bir süre sonra yani 7 Ocak 1922 tarihinde Rauf Bey, sağlık problemlerinin devam etmesini ve bu

¹⁷TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 14, İçtima Senesi 2, s. 254.

¹⁸ Uğurlu, *age.*, s. 479.

¹⁹ Meclis tutanaklarında 84 oy aldığı belirtilmesine rağmen Rauf Bey, hatıralarında 86 olumlu oy aldığını yazmıştır. (Uğurlu, *age.*, s.479.)

²⁰TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 14, İçtima Senesi 2, s. 254.

²¹Uğurlu, *age.*, s. 480.

²²**Rauf Bey'in Nafia Vekilliğinden istifasını belirten 21 Kasım 1921 tarihli istifanamesi:** Hastalığım dolayısıyla Perşembe günü Heyet-i Umumiye halinde içtima eden mecliste ispat-ı vücut edemedim. Bugün içtima-ı mezkurde hazır bulunan 167 zattan ancak 84 zatın rey-i itimadıyla münhal bulunan Nafia Vekâletine intihap buyrulduğumu öğrendim. Böyle mühim ve hayati anlarda vekâlet umurunu deruhte ancak Meclis-i Alinin bihakkın itimadına liyakatle mümkün olabileceği kanaatinde bulunduğundan izhar buyrulan itimada arz-ı teşekkürle beraber mevcut azaya nazaran rey-i itimat adedini vazife ve mukabilî olan mesuliyeti deruhte için kâfi göremediğimden bu vazife için daha büyük itimada mazhar bir zat-ı vekâleti mezkureye intihap buyurmak üzere Nafia Vekâletinden istifamı arz ve kabulünü istirham eylerim. (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 14, İçtima Senesi 2, s. 286.)

²³TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 14, İçtima Senesi 2, s. 287 – 289.

bayındırlık işlerinin (Nafia Vekâleti) alanında ihtisas yapmış bir mühendise verilmesini neden göstererek Nafia Vekillîğinden istifasını meclise bildirmiştir. Söz konusu istifaname²⁴ 12 Ocak 1922 tarihinde mecliste okunmuştur. Meclis Reisi, Nafia Vekillîğinden Rauf Bey'in istifa ettiğini açıklayarak boşalan bu görev için seçimlerin yapılmasını dile getirmiştir.²⁵ Meclisin 14 Ocak günkü oturumunda yapılan seçimler sonucunda Diyarbakır Mebusu Fevzi Bey, yeni Nafia Vekili olmuştur.²⁶ Böylelikle Rauf Bey'in Nafia Vekillîği, 17 Kasım 1921 tarihinden başlayarak 14 Ocak 1922 tarihine kadar sürmüştür.

Büyük Millet Meclisi İkinci Reislîği

14 Ocak 1922 tarihinde sona eren Nafia Vekâleti görevinden bir müddet sonra Rauf Bey, Meclis İkinci Reislîğine seçilmiştir. Meclisin 2 Mart 1922 tarihli oturumunda Meclis Reis-i Sani seçimleri yapılmıştır. Yapılan oylama sonucunda Rauf Bey, 191 oy alarak Meclis İkinci Reisi olmuştur.²⁷ Nafia Vekâleti görevinden icra etme bakımından daha yakın hissettiği Meclis İkinci Reislîği vazifesini yaklaşık dört buçuk ay kadar sürdürmüştür. Bu görevi icra ederken zorlandığı hususu, mecliste var olan muhalefetin her fırsattan istifade ile hükümeti tenkit etmesi ve bunun da muhalif mebuslarla Mustafa Kemal Paşa arasındaki anlaşmazlıkları arttırdığı şeklinde izah etmiştir. Taraflar arasında uzlaşmayı sağlamak için büyük gayret gösteren Rauf Bey, her iki guruptan da (I. ve II. Müdafaa-i Hukuk Grubu) samimi arkadaşlarının olması sebebiyle bu uzlaşmayı sağlamanın çok zor olduğunu belirtmiştir.²⁸ Nihayetinde, 8 Temmuz 1922 tarih ve 244 sayılı "İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun"²⁹ un kabulünden sonra yapılan seçimde İcra Vekilleri Heyeti Reislîğine seçildiği 12 Temmuz 1922 gününe kadar Rauf Bey, Meclis İkinci Reislîği görevini ifa etmiştir. Yeni göreve başlarken usulen, Büyük Millet Meclisi İkinci Reislîğinden istifa ettiğini Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya bir yazı ile şöyle izah etmiştir;

²⁴**Rauf Bey'in Nafia Vekillîğinden istifasını belirten 7 Ocak 1922 tarihli istifanamesi:** Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Nafia Vekaletini ahval-i sıhhiyemin adem-i müsaadesi endişesine rağmen Meclis-i Alinin hakkı acizide izhar ettiği bir eser-i teveccühü olarak telakki ve ifa-yı hizmete muvaffak olmak ümidiyle kabul etmişim. O zamandan beri geçen müddet zarfında ahval-i sıhhiyemin ümit ettiğim surette ifa-yı hizmete mani olduğunu gördüğümden vekâlet-i mezkureden istifa ediyorum. İstifamın kabulünü rica ederim. Ve Meclis-i Alinin hakkımda izhar ettiği itimat ve teveccühe bu vesile ile bir kere daha teşekkür eylerim. (*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 16, İçtima Senesi 2, s. 16)

²⁵*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 16, İçtima Senesi 2, s. 16, 30.

²⁶*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 16, İçtima Senesi 2, s. 48.

²⁷*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 18, İçtima Senesi 3, s. 28.

²⁸ Uğurlu, *age.*, s. 490.

²⁹ Çoker, *age.*, s. 882.

“Heyet-i Celilece intihap buyurulduğum Vekiller Heyeti vazifesine devam etmek üzere Meclis İkinci Reisliğinden istifa eyliyorum. Yüksek meclisçe vuku bulan intihap neticesinde dört buçuk ay müddet zarfında ikinci reislik vazifesini ifa ettiğim esnada, gerek taraf-ı celili riyasetpenabilerinden ve gerekse yüksek meclisten ve muhterem umum-i beyetten gördüğüm teveccüh ve müzaheretlere arz-ı şükran eyleyerek maruz istifamın kabulüne delalet-i samilerini istirham eylerim, efendim.”³⁰

Vekiller Heyeti Reisliği

6 Temmuz 1922 tarihinde İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına dair kanun teklifi meclise gelmesinden sonra mecliste büyük tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Mebuslar tarafından büyük tepkilere neden olan kanun teklifinin 1. maddesi şöyledir; “*Büyük Millet Meclisi reisleri ve reis vekilleriyle teşkilâtı Devlete tekabül eden Şer’iye ve Evkaf, Dâbiliye, Hariciye, Adliye, Müdafaa-i Milliye, Muvazene-i Maliye, İktisat, Nafia, Maarif, Sıbbiye ve Muavenet-i içtimaiye encümenleri rüesasındanve İcra Vekilleri Reisinden mürekkep bir heyet her vekâlet için bad’el müzakere Meclis ezasından lââkal üç zâtı namzet olarak irae eder. Meclis bunlardan birini intihap eyler.*”³¹ Meclis, hararetle münakaşalar sonunda bu maddeyi kabul etmeyince 8 Temmuz günü üzerinde düzenleme yapılan 1. madde; “*Vekiller Heyeti ile Reisinin Büyük Millet Meclisi tarafından gizli reyile ve mutlak ekseriyetle Meclis azası arasından ayrı ayrı seçilir.*” şeklinde kabul edilmiştir.³² Aynı gün kanun teklifinin diğer maddeleri de oylanarak mebusların tamamına yakınının kabul oyu vermesiyle³³ söz konusu kanun teklifi, 8 Temmuz 1922 tarih ve 244 sayılı “*İcra Vekillerinin Suret-i İntihabi*” adıyla yasallaşmıştır.³⁴

Kanun kabul edilince Vekiller Heyeti Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa ile vekiller yerlerini yeni kanunla seçilecek arkadaşlarına bırakmak üzere istifa etmişlerdir. Mebuslar, biran önce seçimlerin yapılmasını istemekteydiler. Ancak ortada kesin karar kılınmış bir aday mevcut değildi. Nihayet 11 Temmuz 1922 tarihinde Müdafaa-i Hukuk Gurubu İdare Heyeti ile Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey arasında bir toplantı yapılarak kimin namzet olması yönündeki mesele açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu toplantıdan çıkan karar, yeni hükümeti kurma vazifesinin Rauf Bey’e verilmesi şeklinde olmuştur. Hatta mecliste ki muhalif mebuslar da Vekiller Heyeti Reisliğinin Rauf Bey tarafından yürütülmesini istemeleri mecliste Rauf Bey’e karşı fikir birliği olduğu anlamına gelmektedir. Ancak Rauf Bey, hakkında gösterilen bu teveccüh ve itimada rağmen yeni hükümeti kurma sorumluluğunu üzerine almak istemediğini beyan ederek bu

³⁰Kocahanoğlu, *age.*, s. 304.

³¹TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 21, İçtima Senesi 3, s. 281.

³²Uğurlu, *age.*, s. 491.

³³TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 21, İçtima Senesi 3, s. 341, 342.

³⁴Çoker, *age.*, s. 882.

göreve başka birinin bulunup seçilmesini tavsiye etmiştir. Bunun üzerine Rauf Bey'i meclisteki odasına davet eden Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey arasında şöyle bir konuşma geçmiştir:

-*"Rauf kardeşim, dedi, niçin istinkaf (ret) ediyorsun, görüyorsun ki, meclis senin üzerinde duruyor. Başka birini seçmek istemiyor. Anarşi olacak. Kabul etmeyişinin sebebi ne?*

-*Söyleyeyim Paşam. Ben bu vazifeyi kabul edersem, sen yine benim işime karşıacaksın. Ben de buna tahammül edemeyeceğim ve çekilmek zorunda kalacağım. Halbuki benim imanım bu orduların başında bu milleti senin kurtaracağın merkezindedir. Bu yüzden seninle ihtilafa düşmeyi kesinlikle kabul edemem. Mustafa Kemal Paşa, son derece samimi bir tavırla:*

-*Kardeşim, ben namussuz muyum? Rauf Bey şaşkınlıkla:*

-*Ben böyle bir şey söylemedim.*

-*O balde sana namusumla söz veriyorum, Vekiller Heyeti Reisliğini kabul et, hükümeti kur, senin hiçbir işine karışmayacağım."*³⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın son cümlesi üzerine vazifeyi kabul eden Rauf Bey 12 Temmuz günü İcra Vekilleri Riyaseti seçimlerine katılmıştır. 204 mebusun katılımıyla yapılan oylama sonucu Rauf Bey, 197 oy alarak Vekiller Heyeti Reisi olmuştur. Alkışlar arasında kürsüye çıkan Rauf Bey, mebuslara ve yüce meclise sonsuz teşekkürlerini sunmuş ve Allah'tan hayır temenni ederek konuşmasını sonlandırmıştır.³⁶

12 Temmuz 1922 tarihinde başladığı Vekilleri Heyeti Reisliği görevini 1 yılı aşkın sürdüren Rauf Bey, midesinden rahatsız olduğunu ve çok yorulduğunu belirterek İkinci Meclis Dönemi başlamadan önce istifasını Mustafa Kemal Paşa'ya belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa da istifa konusunu biraz daha düşün diyerek Rauf Bey'den ayrılmak istemediğini ortaya koymuştur. Daha sonra ise Rauf Bey, Vekiller Heyeti toplantısında istifa konusunda kesin kararı verdiğini açıklamış ve 4 Ağustos 1923 tarihinde arkadaşlarına veda ederek Vekiller Heyeti Reisliği görevinden ayrılmıştır.³⁷

Vekâlet Ettiği Vekillikler

Milli Mücadele yılınının yoğunluğu içinde görevini icra etmeye çalışan meclisteki bazı vekiller, yurdun selameti için farklı zamanlarda Ankara'dan ayrılmışlardır. Bunun üzerine Ankara'da ki görevlerini mecliste bulunan diğer meclis görevlilerine vekâlet vermişlerdir. Rauf Bey de mecliste kendi asli görevinin yanısıra vekâletini aldığı görevleri de yürütmeye çalışmıştır.

³⁵Uğurlu, *age.*, s. 491 – 494.

³⁶TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 21, İçtima Senesi 3, s. 359.

³⁷Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, *Ali Fuat Cebesoy Siyasi Hatıralar (Lozan'dan Cumhuriyet'e)*, Cilt 2, Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s. 5, 6.

30 Temmuz 1922 tarihinde bir ay kadar görevli olarak Konya'ya gönderilen Müdafaa-i Milliye ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekili Kazım (Karabekir) Paşa'nın dönüşüne kadar Rauf Bey, Müdafaa-i Milliye ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekilliği görevini icra etmiştir.³⁸ 14 Ekim 1922 tarihinden bir ay kadar daha Kazım Paşa'nın adına Müdafaa-i Milliye ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekilliği görevini yürütmüştür.³⁹ Rauf Bey, 24 Nisan 1923 tarihinden itibaren bir ay süreyle Garp Cephesi müdafaası için gönderilen Kazım Paşa'nın Ankara'ya dönüşüne kadar bir kez daha söz konusu görevlerine vekâlet etmiştir.⁴⁰ Son olarak, Rauf Bey, 1 Temmuz 1923 tarihinden itibaren İzmir'e görev için giden Kazım Paşa'nın yerine bir süre daha Müdafaa-i Milliye Vekilliği görevini üstlenmiştir.⁴¹

Rauf Bey'in vekâlet ettiği diğer bir vekillik ise Hariciye Vekilliği'dir. Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in sağlık problemlerinden dolayı 3 Ağustos 1922 tarihinden itibaren tedavisi sürecinde Hariciye Vekilliği görevini yürütmüştür.⁴² 20 Nisan 1923 tarihinde ise yine aynı vekillik adına ama bu kez Hariciye Vekili İsmet (İnönü) Paşa'nın İzmir'de bulunması münasebetiyle söz konusu vekilliği bir müddet ifa etmiştir.⁴³

Meclise Verdiği Kanun Teklifleri

Rauf Bey, meclise bir adet kanun teklifinde bulunmuştur. Bunu, 2 Kasım 1922 tarihinde “12 Rebi’ül evvel gecesiyle gününün İy-di Millî Addi bakkında” adıyla meclise sunmuştur. Aynı gün üzerinde değerlendirme yapılması için Meclis Reisi tarafından Layiha Encümenine havale edilmiştir.⁴⁴ Daha sonra bu teklif, 13 Kasım 1922 tarihinde “12 Reb’iül evvel gecesiyle gününün İy-di Millî Addi bakkındaki kanun teklifi Layiha Encümeni Mazbataşı” adıyla meclise tekrar gelmiştir. Mazbata üzerine Meclis Reisi; “Şayan-ı müzakere olduğuna dair Lâyiha Encümeni mazbataşı var. Ruẕnameye alıyoruz.” demiştir.⁴⁵ Ancak söz konusu teklifin bu aşamadan sonra durumunun ne olduğu hakkında mevcut tutanaklar incelendiğinde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

³⁸BCA, Fon No: 30..18.1.1 / Yer No: 5.22..9.

³⁹BCA, Fon No: 30..18.1.1 / Yer No: 5.30..16.

⁴⁰BCA, Fon No: 30..18.1.1 /Yer No: 7.17..6.

⁴¹BCA, Fon No: 30..18.1.1 / Yer No: 7.23..8.

⁴²BCA, Fon No: 30..18.1.1 /Yer No: 5.23..14.

⁴³BCA, Fon No: 30..18.1.1 /Yer No: 7.15..5.

⁴⁴TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 24, İçtima Senesi 3, s. 319.

⁴⁵TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 24, İçtima Senesi 3, s. 478.

Tahrir-i Sualler ve Bunlara Verdiği Cevaplar

Rauf Bey, meclisteki vazifesi müddetince 3 tane yazılı soruya cevap vermiştir. Bunlardan ilkini, 11 Ocak 1922 tarihinde Amasya Mebusu Ömer Lütfi Bey'in Vekiller Heyeti Riyaseti'ne yazılı bir soru yöneltmesi sonucu vermiştir. İstanbul'da bulunan mülkiye ve askeriye kurumlarında görev yapan yüzlerce memurun ileriye dönük pozisyonlarının ne olacağı hususunu ilgilendiren bu soruya Vekiller Heyeti Reisi Rauf Bey, hükümet adına cevabi bir açıklama yapmıştır. Şöyle ki;

“Efendini sahibi takrir Ömer Lütfi Beyefendinin de pek sarih beyan buyurdıkları veçhile, İstanbul'da pek az müstesnası hariç olmak üzere, hemen heyet-i umumiyesi denecek bir derecede, bu milletin sayesinde ikmalî ilim ve irfan ve tahsil eden vatanımız için her zaman lüzumlu olan birçok memurlar vardır. Bu memurlar; İstanbul halkı, Türk halkını teşkil eden vatandaş ve dindaşlarımızla beraber uzun zamandan beri ecnebilerin tazyik ve tehdidine mevcudiyetleriyle mukabele etmişler ve Heyet-i Aliyenizin ilk işaretinde her türlü mehalike karşı göğüs gererek, Büyük Millet Meclisi Hükümetine iltihak etmişlerdir. Arkadaşlar, tekrar ediyorum. Milletimizin sayesinde ikmalî tahsil eden ve aralarında pek kıymetli mütehasşısalar, âlimler ve bu milletin her zaman pek çok istifade edeceği erbabî sanat ve irfan bulunan bu zevattan, milletimiz behemehâl istifade edecektir.”

Cevabi açıklamayı yapan Rauf Bey, daha sonra yazılı soruyla alakalı hükümet adına 3 maddelik bir beyanname okumuştur. Şöyle ki;

“1) İstanbul'da eytam ve eramil ve tekaüt maaşlarının tediyesine devam olunacaktır. Bu hususta miktarı tahkik olunarak İstanbul bütçesine tahsisat konulacak ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin tasvibine, arz edilecektir. 2) Devair-i merkezîyenin tatili faaliyet etmesi dolayısıyla işsiz kalan memurlarımızın hukuk-u müktesebeleri mahfuz ve istihdamları düşünülmektedir., Şimdiden vekâletlere, bu gibi memurların istihkak ve ihtisasları nazar-itibara alınarak mevcut münhalâta tayinleri derdest-i tefhimdir. 3) İşbu memurların hâlihazırdaki vaziyet-leri mezun addedilerek ona göre maaş ve tahsisatları tesviye olunacaktır. Bu hususta dahi iktiza eden tahsisat ledettahkik Meclis-i Âliye arz edilmek üzere İstanbul Bütçesine vazedilecektir.”

Beyannamenin okunmasından sonra söz alan soru sahibi Amasya Mebusu Ömer Lütfi Bey, hükümete yönelttiği soruya kâfi derecede yanıt aldığını belirtmiş ve böylece mevcut mesele üzerindeki görüşmeler sonlanmıştır.⁴⁶

23 Ocak 1922 tarihinde Hakkâri Mebusu Mazhar Müfit Bey ve bazı mebus arkadaşları, Anadolu'da devam etmekte olan işgal ve zulümler hakkında Vekiller Heyeti Reisi Rauf Bey nezdinde hükümete yazılı bir soru sunmuşlardır.

⁴⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 1, Cilt 24, İçtima Senesi 3, s. 456, 457.

Konferansı neticesinde taayyün edecektir. Vaziyet-i siyasiye bu şekildedir efendim.”⁴⁸
şeklindedir.

Bu suallerden iki tanesi kendi memuriyet sahasını ilgilendirirken son sual ise, vekâlet ettiği Hariciye Vekâleti'nin sorumluluk alanına girdiği görülmektedir.

Beyanat ve Nutukları

Görevi süresince Rauf Bey, çeşitli konularla alakalı mecliste 9 defa beyanat ve nutuk vermiştir. Başkumandanlık Meydan Muharebesi devam ederken Rauf Bey, cephede bulunan Erkânı Harbiye-i Umumiye Vekili Fevzi Paşa'dan ordunun durumu, düşmana karşı yapıldığını ve düşmana karşı yeni taarruzlar düşünüldüğünü ihtiva eden bir telgraf almıştır. 26 Ağustos 1922 tarihinde meclisteki ilk beyanatı olacak bu telgrafı, meclise Fevzi Paşa'dan geldiği şekliyle okumuştur;

“Efendiler; Milletimizin ve al'el umum fedakâr halkımızın her türlü müşkilât-ı iktibam ederek vücuda getirdi kabraman ordumuz dünyada misli bulunmayan kabiliyetli ve fedakâr insanlardan mürekkeptir. Kendilerine cevaben Hükümet namına ve Heyet-i Âliniz namına ve millet namına maruzatta bulunduğum gibi, bu taarruzlarından dolayı millet ve memleketin tamamıyla hemfikir olduğunu arz ederim. Davamız haklıdır, arzümüz adalet-i ilâhiyenin yerine gelmesine sa'yden başka bir şey değildir. İstihlâs edecektir. Cenab-ı Hak her türlü takdirin fevkinde bulunan kabraman ordumuza her türlü muvaffakiyet ihvan buyursun. Muvaffak olacağız. Ordumuzun, azamî fedakârlık gösteren ordumuzun en yakın bir zamanda katî muzafferiyetle nail olmasını Cenab-ı Hak'tan niyaz eylerim. Bu hususta dua edilmesini, muzafferiyet için teklif eylerim. Efendim müsaade buyurursanız bir noktayı da Heyet-i Aliyenize arz etmek istiyorum; O da ordumuzun Biznillab-i Teâlâ tefjikat-ı sübhaniyeye istinaden taarruz ettiğini arz ettim. Bizim taarruzumuzun son derece mahrem tutulması icab-ı katiye-i askeriyededir. Yalnız harp başlamıştır şeklindeki zaruret-i kat'iyesi vardır, bir kaç gün için de taarruzu iase etmemek lâzımdır. Bunu da Heyet-i Aliyenize arz ediyorum.”

Rauf Bey tarafından bu telgraf okuduktan sonra kürsüye gelen İzmir Mebus Süleyman Efendi ise, cephedeki ordular için dua etmiştir.⁴⁹

30 Ağustos 1922 günü Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin zaferle sonuçlanması münasebetiyle tebriklerini belirtmek için gelen Afgan ve İran Elçilerinin kendisini ziyaret ettiklerini ve kendisinin de bu tebrik karşısında TBMM adına teşekkürlerini içeren ikinci beyanatını Rauf Bey, 30 Ağustos 1922 tarihinde meclise sunmuştur.⁵⁰

Eylül'ün 1'ini 2'sine bağlayan gece Rauf Bey, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'dan Eskişehir ve Uşak'ın düşmandan temizlendiğini bildiren bir telgraf

⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 27, İçtima Senesi 3, s. 389.

⁴⁹ TBMM Gizli Celse Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 22, İçtima Senesi 3, s. 410, 411.

⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 22, İçtima Senesi 3, s. 408, 409.

aldığını belirten üçüncü beyanatını 2 Eylül 1922 tarihinde mebuslarla paylaşmıştır.⁵¹

18 Kasım 1922 tarihinde Rauf Bey, meclise oldukça önem arz eden bir beyanatta bulunmuştur. İstanbul'da bulunan Refet Bey'den 17 Kasım günü bir telgraf aldığı söyleyerek konuşmasına başlayan Rauf Bey, bu telgrafa göre; Halife Vahdettin Efendi'nin bir İngiliz harp gemisine binerek İstanbul'dan ayrıldığı ifade etmiştir. Refet Bey de bu bilgiyi İngiliz Kumandanı Harington'dan 7 Kasım 1922 tarihinde bir mektup şeklinde aldığı telgrafında ifade etmiştir. Vahdettin'in Efendi'nin İstanbul'dan ayrılma hadisesi mecliste soğuk bir rüzgârın esmesine neden olmuş ve birçok mebus tarafından bu olay lanetlenmiştir. Beyanatına devam eden Rauf Bey, Vahdettin Efendi ile birlikte İstanbul'dan ayrılanları şöyle sıralamıştır; “*Serkarini Ömer Yaver Paşa, Hademe Kumandanı Kaymakamı Zeki Bey, Esbabçı başı Küçük İbrahim Bey, Berber Başı Mahmut Bey, Seccadeci Başı İbrahim Bey, Müsahib-i sani Mazhibar Ağa Musabibi Salis Hayrettin Ağa, Sertabip Reşat Paşa, Vahidiiddin'in oğlu Ertuğrul Efendi.*”

Bazı mebuslar, ailesi yok mu diye sorunca, Rauf Bey, şimdilik bu kadar bilgimiz var diye cevaplamıştır. Rauf Bey'den sonra kürsüye gelen Şer'îye Vekili Vehbi Efendi, bu beyanat üzerine şu önemli açıklamayı yapmıştır. Şöyle ki;

“Heyet-i Vekile Reisi Beyefendi Hazretlerinin beyanati veçhile hilâfet unvanını taşıyan zatın firarı tahakkük etmiştir. Böyle Millet-i İslâmiyenin reisi tanınan bir adamın ecnebi himayesi altına geçmesi ve bize düşman olan İngilizlerin vapuru ile firar etmesi İslamiyet na-mına zül ve ardır. Binaenaleyh bu adam fiilen hilâfet makamını terk etmesiyle şer'an münhalidir. Yani bugün şu saatte hilâfet makamı münhaldir. Hilâfet makamı münhal olunca âmmе-i müslümin üzerine bir imam intihap ve biat edilmesi vaciptir. Binaenaleyh şer'an şu saatte üzerimize terettüp eden bir vücub vardır, o vücubu eda ile mükellefîz, onu eda bir halife intihap edilmesiyle hâsıl olacağı an makam-ı hilâfete bir halife intihap edilmesini teklif eylerim.”

Bu açıklama üzerine mecliste fetva isteriz sesleri yükselmiştir. Daha sonra Şer'îye Vekili Vehbi Efendi, Vahdettin'in halifelik makamından def olunduğunu açıklayan fetvayı mecliste okumuştur.⁵² Neticede Vahdettin Efendi'nin bu şekilde yurdundan bir düşman gemisi ile ayrılması mebuslar arasında büyük bir şaşkınlık meydana getirmiş ve mebusların halifelik makamına sahip olan bir kimsenin nasıl böyle bir olaya karışmasına anlam verememelerine sebep olmuştur.

Rauf Bey, 29 Kasım 1922 tarihinde de dış politikayı ilgilendiren uzun bir beyanat vermiştir. Bu beyanatında, özetle Lozan Görüşmelerinin başlaması,

⁵¹TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 22, İctima Senesi 3, s. 466, 467.

⁵²TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 24, İctima Senesi 3, s. 562 – 564.

Yunanlıların Trakya üzerindeki gayr-i insani politikası, Sırbistan'ın Müslüman halka yaptığı kötü muamele gibi konuları ele almıştır.⁵³

Lozan'da görüşmelere başlayan devletler, 26 gündür muhtelif meseleler hakkında görüşlerini beyan etmişlerdir. Rauf Bey de Lozan'da Türkiye'nin gidişatı ve pozisyonu yönünde 16 Aralık 1922 tarihinde meclise bir beyanat vermiştir. Beyanata bakıldığında; 26 gündür devam etmekte olan Lozan Konferansı'nda İsmet Paşa tarafından sürekli Misak-ı Milliye kararlarına vurgu yapıldığı ve bu kararlardan asla taviz verilmemeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ancak Lozan'da o gün itibariyle boğazlar, adalar, kapitülasyonlar gibi Türkiye için son derece önemli olan konularda gözle görülür bir ilerleme olmadığı yönünde Rauf Bey, mebusları bilgilendirmiştir. Rauf Bey, açıklamalarında konferansa damga vuran iki düşünceden bahsetmektedir. Birincisi İtilaf yani Türkiye'nin menfaatlerinin karşısında olan devletlerin düşünceleridir; Bu devletler, Türk milletini ve vatanını Mondros Mütarekesi'nin ölçü olarak o zaman ki vaziyetine göre muhakeme etmeleridir. İkinci ve Türkiye tarafından savunulan düşünce ise, Mudanya Mütarekesi'nden sonra beliren vaziyete göre vatanın savunulmasıdır.⁵⁴ Bu iki düşünce, bakıldığında birbirine zıt olarak görülmektedir. Çünkü Mudanya Mütarekesi ile birlikte Milli Mücadele'nin savaş evresinin bittiği ve Türkiye'nin bu buhranlı dönemden başarılı bir şekilde çıktığı ortadadır. Tabi ki bu durum Türkiye üzerinde emelleri bulunan devletlerin "İtilaf Devletleri" işine ve politikasına aykırılık teşkil etmektedir. Dolayısıyla bu devletlerin sürekli bir şekilde Anadolu topraklarından ne koparırım amacını güttüğünü bu konferansta da görmemiz mümkündür.

31 Ocak 1923 tarihli beyanatında ise Rauf Bey, yine Lozan Konferansı'nın gidişatından bahsetmiştir. Lozan'a gönderilen İsmet Paşa başkanlığındaki heyetin meseleleri izah etmekte çok yavaş kaldığına ve bir bekleyiş, duraksama içinde olduğuna dikkat çekerek bu durumun Türkiye'nin aleyhine sonuçlar doğurabileceği yönünde bir açıklama yapmıştır. Beyanatının devamında Rauf Bey, konferansta Türk ve Yunan tarafları arasında nüfus meselesi hakkında bir gelişme olduğunu ve iki tarafın da nüfus mübadelesini kabul ettiğini meclise bildirmiştir.⁵⁵

Meclis'te Görüşülen Çeşitli Konular Üzerine Yaptığı Konuşmalar

Rauf Bey'in mecliste etkin bir isim olarak ön plana çıktığını mecliste almış olduğu görevlerden çok net bir şekilde anlayabiliriz. Meclisin birinci döneminin ortalarında meclise avdet etmesine rağmen geçmiş yıllardaki tecrübesinin

⁵³*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 25, İçtima Senesi 3, s. 112 – 115.

⁵⁴*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 25, İçtima Senesi 3, s. 49 – 417.

⁵⁵*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 27, İçtima Senesi 3, s. 70 – 73.

etkisiyle üst düzey görevlere yükselmiştir. Bu görevleri sırasında mecliste birçok konuya müdahil olmuş ve bu suretle düşüncelerini izah etmekten hiç geri kalmamıştır.

Nafia Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun Münasebetiyle İlgili Düşünceleri:

19 Aralık 1921’de Nafia Vekilliği tarafından Bağdat Demiryolları Komiserliği teşkilât-ı masrafiyle alakalı bir kanun teklifi gündeme getirilmiştir. Bunun üzerine söz konusu demiryolunun bir ayağını oluşturan Adana – Pozantı – Nusaybin güzergâhında gereğinden fazla personel istihdam edildiğini belirten Mersin Mebusu Selahattin Bey, bu personel miktarının azaltılmasını Nafia Vekilliği’ne teklif eder. Söz alan Nafia Vekili Rauf Bey, Pozantı’dan Nusaybin’e kadar olan demiryolunun Fransızlar tarafından işletme hakkına sahip olduğunu vurgulamış⁵⁶ ve 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşmasının 10. maddesinin Pozantı’dan sonra ki demiryolu güzergâhının Fransızlar tarafından işletilmesinin öngörüldüğü⁵⁷ şeklinde olduğuna dikkat çekmiştir. Konuşmasına devam eden Rauf Bey, bu güzergâhta istihdam edilecek personel miktarının işletme hakkına sahip olan Fransız şirkete ait olduğunu belirtmiş ve kendi açısından da düşünüldüğünde personel sayısının fazla olmadığına, ihtiyaca binaen yapıldığına dikkat çekerek meseleyi kapatmıştır.⁵⁸

İstiklal Mahkemeleri Dosyaları Hakkında:

Meclisin 17 Haziran 1922 tarihli içtimaasında İstiklal Mahkemesi’nde görülen davaların dosyalarının nereye yollandığı şeklinde mebuslar arasında bir mesele dillendirilmiştir. Bu konuyla alakalı hükümet adına söz alan Vekiller Heyeti Reisi Rauf Bey, söz konusu dosyaların mahkeme bittikten sonra usulüyle mühürlenip saklandığı belirtmiştir. Bunun üzerine söz alan Ertuğrul Mebusu Mustafa Kemal Bey, Rauf Bey’e mühürlenmiş evrakların tutulduğu mahalli mahkemelerde mi kalıyor yoksa hepsi Ankara’ya mı yollanıyor sorusunu yöneltmiştir. Rauf Bey, kısmen de olsa evrakların Ankara’ya geldiğini ve zahmetli olduğundan bir kısmının da hükümetin oradaki şubelerine teslim edildiğini söyleyerek bu meseleye açıklık getirmiştir.⁵⁹

⁵⁶TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 15, İçtima Senesi 2, s. 153.

⁵⁷Ziya Gürel, *Kurtuluş Savaşında Demiryolculuk*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2011, s. 89.

⁵⁸TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 15, İçtima Senesi 2, s. 153.

⁵⁹TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 20, İçtima Senesi 3, s. 452, 453.

Cebelibereket Mebusu Rasim Bey ve Rûfekasının, İngiliz Generali Townsend'ın Ankara'yı Ziyaretinin Mana-yı Siyasisi Hakkında Heyet-i Vekile Riyasetinden Sualî Münasebetiyle Yaptığı Konuşma:

Mustafa Kemal Paşa, İngiliz Parlamentosu üyelerinden General Townsend ile Ankara'da yaptığı görüşmeyi 26 Temmuz 1922 tarihinde Rauf Bey'e telgraf ile bildirmiştir. İngiltere'den gelen General Townsend'ın Türkiye'ye gelme amacı; kısa bir süre içinde Türk ve Yunan tarafları arasında bir sulhun imza edilmesiydi. Mustafa Kemal Paşa, General Townsend ile yaptığı görüşmeyi, Türk ve Yunanlılar arasında ileride yapılacak olan (Mudanya Ateşkes Antlaşması 11 Ekim 1922) bir antlaşmanın içeriğinin nasıl olacağı konusunda bilgi almaya çalıştığı şeklinde olan açıklamayı söz konusu tarihte Rauf Bey'e bildirmiştir.⁶⁰ Bu görüşme bazı mebuslar tarafından duyulmuş ve 31 Temmuz 1922'de Cebel-i Bereket (Osmaniye) Mebusu Rasim Bey ve bazı arkadaşları İngiliz General Townsend'ın Ankara'yı ziyaretinin resmi olup olmadığı hususunda Vekiller Heyeti'ne bir sualde bulunmuştur. Bunun üzerine söz alan Vekiller Heyeti Reisi Rauf Bey, General Townsend'ın Türkiye'yi ziyaretinin resmi bir mahiyetinin olmadığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Rauf Bey, Townsend hakkında ön bilgi vermenin gerekli olduğunu düşünmüştür. Townsend'ın I. Dünya Savaşı sırasında Kut'ül Amâre'de Türk ordusu tarafından esir alındığını ve bu esirlik sürecinde Türklere çok memnun kaldığını dolayısıyla Türklere karşı sempatisinin olduğunu belirtmiştir. Konuşmaya devam eden Rauf Bey, Townsend'ın daha sonra İngiltere'ye giderek muhafazakâr denilebilecek bir partiye katılarak İngiliz Parlamentosu üyesi olduğunu ve hatta bir müddet sonra Türk ordusunda gönüllü olarak görev almak istediğini belirtmiş ancak Türk ordusunda gayr-i müslim bir askerinin muvafık görülmeceği bir beyanla kendisine bildirildiğini de açıklamıştır. Konuşmasının devamında Rauf Bey, Townsend'ın kendi şahsi isteği doğrultusunda Türk ve Yunanlılar arasında bir sulhun imza edilmesi yönünde Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek için geldiğine, İngiltere tarafından resmi vazifeli bir şekilde gönderilmediğine dikkat çekmiştir.⁶¹ Açıkçası, Townsend'ın bu kadar önemli bir konuyu nasıl resmi bir vazifesi olmadan Ankara'ya geldiği de düşündürücüdür.

Erzurum Mebusu Mustafa Durak Bey'in; Yunanlıların İstanbul'u İşgal Edecekleri ve Fransızların Buna Karşı Çıktıkları Hakkındaki Şayanın Mahiyetine Dair Sualî ve Hariciye Vekâletine Vekillik Eden Rauf Bey'in Cevabı ve Değerlendirmesi:

⁶⁰BCA, Fon No: 30..10.0.0 / Yer No: 1.1..1.

⁶¹TBMM *Gizli Celse Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 3, İçtima Senesi 3, s. 640 – 642.

31 Temmuz 1922 günkü oturumda yöneltilen bu soru zerine söz alan Rauf Bey, bu konuda hükümetimize resmi veyahut yarı resmi bir malumatın gelmediğini, ancak kısa bir zaman önce istihbarattan alınan bir bilginin var olduğunu belirtmiştir. İstihbarattan alınan malumatı Rauf Bey mecliste Şu Şekilde dile getirmiştir. Şöyle ki;

“Fransız Hükümeti, İstanbul’un Yunanlılar tarafından işgalini Fransa - Yunan maslahatgzarı Metaksas vasıtasıyla vuku bulan müracaata menfi cevap vermiştir. Paris’teki Yunan maslahatgzarı, güya İstanbul’u işgal edeceğiz diye Fransız Hkmetine bir nota vermiş, o da adem-i muvafakat beyan etmiştir. Atina’dan alınan bir telgrafta İngiliz maslahatgzarı Yunanlıların İstanbul’a bir hareket teşebbüsü aleyhinde teşebbüsatta bulunduğunu bildiriyorlar. Atina’daki maslahatgzarı da bu teşebbüsün aleyhinde bulunmuştur. Mamefih Yunanın bu teşebbüsü faal bir teşebbüsün mukaddemesi addediliyor tarzında bir Şey telâkki edilmiştir.”

Bu açıklama ardından bazı mebuslar, Rauf Bey’e İstanbul’un işgal durumunu sormuŐlar ve bu işgalin nasıl ve ne zaman biteceği hususunda Hariciye Vekilliği tarafından bilgi verilmesini talep etmişlerdir. Hariciye Vekâletine Vekillik eden Rauf Bey ise, bu hal zerine Şu açıklamayı yapmıştır;

“Bendeniz bu bapta Şimdilik Heyet-i Aliyenize bir nokta-i nazır bile arzına cesaret edemem. Çünkü gyet mbim bir meseledir. Hariciye Vekilinin tetkik ve teklif edeceği bir meseledir. Arz ediyorum, Hariciye Vekiliniz hastadır. Bendeniz temasa girerim, icap ederse yapılacak bir işi yaparız. Yalnız diyorum ki, İtilaf Devletleri’nin İstanbul’da bulunan işgal kuvvetleriyle muameleye girmek, onlara bir salâhiyet-i hukukiye vermek gibi olur. Bu da endişelidir. Bunu Heyet-i Celilenizin nazır-ı dikkatine celp ederim.”

Bu açıklamadan sonra meclisin o günkü gizli celsesi kapanmıştır.⁶²

Pontus Meselesi Hakkındaki GörüŐleri:

26 Ağustos 1922 günü Pontus meselesi gündeme gelmiştir. Hariciye Vekâleti Vekili olarak kürsüye gelen Rauf Bey, bu konuyla ilgili genel bir değerlendirme yapmıştır. İzmir’in işgal hadisesinin arka perdesindeki etkin devletin İngiltere olduğunu vurgulayan Rauf Bey, İngiltere’nin sözde Hristiyanlara zulüm yapıyor gerekçesiyle maŐa olarak kullandığı Yunanistan’ı İzmir’in işgali ile görevlendirdiğini ifade etmiştir. Ancak buralarda asıl zulüm ile karşı karŐıya olan zümrenin Müslümanlar olduğunu belirterek İngiltere’nin İzmir’de olduğu gibi Doğu Karadeniz’de de samimi bir politika takip etmeyeceğine dikkat çekmiştir. Konuşmasının sonuna doğru Rauf Bey, İngiltere’nin dünyaya hâkim olmak için yatđı zulüm haklı görülüyor da bizim kendi vatanımızı, namusumuzu ve malımızı korumamız neden haklı görülmediğinden duyduğu üzüntüyü dile getirerek mevcut mesele hakkındaki açıklamalarını sonlandırmıştır.⁶³

⁶²TBMM Gizli Celse Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 3, İçtima Senesi 3, s. 642, 643.

⁶³TBMM Gizli Celse Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 3, İçtima Senesi 3, s. 734, 735.

Ankara'da Bir İstiklâl Mahkemesi Tesis Edilmesine Dair Tezkere Hakkında:

26 Ağustos 1922'de hükümet adına Vekiller Heyeti Reisi Rauf Bey, meclise bir tezkere sunmuştur. Tezkere'nin içeriği şöyledir; “Ankara ve havalisinde lüzum üzere bir İstiklâl Mahkemesi tesis ve daire-i kazasının sabık İstiklâl Mahkemesi budut-u dâbilinde bulunması bususunun arzı İcra Vekilleri Heyetinin 15 Ağustos 1338 tarihli içtimanda takarrür etmekle ifa-yı muktezasına ve neticesinin işarına müsaade-i devletlerini rica ederim.” Tezkerenin okunmasından sonra söz alan Rauf Bey, konuyla alakalı bir açıklama yapma ihtiyacı duymuştur. Ankara'nın hükümet merkezi olması ve garp cephesine yakınlığı nedeniyle ordu içinde önemli bir konumda bulunması itibarıyla seri kararlar almasının elzem olduğunu belirterek ivedilikle burada İstiklâl Mahkemesi'nin tesisinin gerçekleşmesini istemiştir.⁶⁴ Ancak bu durumda akla ilk gelen soru, Eylül 1920 tarihinde kurulan Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin⁶⁵ aradan iki yıl geçmesine rağmen neden tekrar tesisi yönünde bir konunun meclis gündemine gelmesidir. Bu durumu iki ihtimal ile açıklamak mümkündür. İlki, bu mahkeme belki 1922 yılının Ağustosunda fiilen kapanmış olabilir. Çünkü o süreçte Anadolu'da baş gösteren isyanlarda ciddi azalmalar olmuştur ve bu yüzden ihtiyaç kalmadığı söylenebilir. İkincisi ise, malum 26 Ağustos, Türkiye için önemli olan Büyük Taarruzun cereyan ettiği tarihtir. Öncesinde savaştan galip bir şekilde çıkmak için çıkarılan Tekâlif-i Milliye emirlerinin uygulanmasını kolaylaştırmak için Ankara'da ki mevcut İstiklâl Mahkemesi'nin daha da genişletilmesidir. Tabi bu açıklamalar, ihtimal dâhilindedir. Neticede, Vekiller Heyeti Reisinin meclise teklif ettiği tezkere, yapılan oylama ile meclis ruznamesine alınmıştır. Sonra ki içtimalarda görüşülmesine karar verilen tezkerenin⁶⁶ son durumu hakkında tutanaklar tetkik edilmesine rağmen herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

İtilaf Devletleri'nin Mütareke Teklifiyle İlgili Düşünceleri:

Meclisin 7 Eylül 1922 tarihli oturumunda Vekiller Heyeti Reisi Rauf Bey, İstanbul'da TBMM adına vazifeli olan Kızılaycı Hamit Hasancan'dan bir telgraf aldığını söylemiştir. Birkaç günden beri istihbaratın verdiği Yunan Hükümeti'nin İngilizlere mütareke teklifi malumatının alınan bu telgrafın da teyit ettiğini belirtmiştir. Kızılaycı Hamit Hasancan'dan gelen telgraf şöyledir;

“Bugün. 7 Eylül 1338 saat on bire çeyrek kalarak nezd-i acizaneme gelen İngiliz, Fransız ve İtalyan baş tercümanları berveç-i ati ifadede bulunmuşlardır. Yunanistan Anadolu'yu tabliye etmek şartıyla mütarekeye amade olduğunu İngiltere vasıtasıyla Düvel-i

⁶⁴TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 22, İçtima Senesi 3, s. 363, 364.

⁶⁵Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, Milliyet Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1998, s. 61.

⁶⁶TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 22, İçtima Senesi 3, s. 364.

İtilâfıyeye bildirdiğinden bu hususa dair İstanbul'daki fevkalâde mümessillerle hükümetleri arasında muhabere cereyan etmekte bulunmuş ise de ahvalin kesbettiği şekle göre Anadolu'nun bazı yerlerindeki ve betahsis İzmir'deki telaş ve beyecana ve sivil ahali beyinde muhtemel sefk-i dimaya mani olmak için fevkalâde mümessiller kemal-i suratle teşebbüsatta bulunmaya mecburiyet görmüşlerdir. Binaenaleyh İzmir civarında hattı bîtarafı üzerinde Hükümetimizce tayin edilecek askeri mütebassıslarla Yunan askeri mütebassısları arasında bir meclis akdi ve bu mecliste müzakerede hazır bulunacak General Harington ile bir Fransız ve bir İtalyan Generalinin de tarafeynin itilâfına hizmet ve muavenet eylemesi teklifinin en seri surette huzur-u sâmilerine arzına ve yine en seri bir surette cevap ita buyrulması ricasına tavassut eylemekliğimi talep ve teklif etmişlerdir.”

Telgraf mecliste okunduktan sonra tekrar söz alan Rauf Bey, telgraftan da anlaşılacağı üzere, Yunanlıların artık Anadolu'da tutunamadığını ve Anadolu'yu boşaltmak istediğini ifade etmiştir. Ancak bu bilginin İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki temsilcilerinden geldiğini söyleyen Rauf Bey, İtilaf Devletleri Hükümetlerinin gerçek niyetlerinin bu şekilde olmasının net bir şekilde bilinmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Aksi takdirde olumsuz bir olayla karşılaşmanın an meselesi olacağı uyarısını yapmıştır.⁶⁷ 30 Ağustos'ta Yunanlıların Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nde büyük bir hezime uğramaları onları barışa sevk ettiği ihtimalinin de ağır bastığını belirtmiştir. Dolayısıyla Yunanlıların Anadolu'yu boşaltma söylentileri bile Türk ordusunun kazandığı zaferin açık bir sonucuydu. Sözlerine devam eden Rauf Bey, sulh sürecinde hem hükümet hem de askeri kanadımız itibariyle sağlıklı bir istişare yaptıktan sonra bu mesele için karar verilmesinin doğru olacağını vurgulamıştır.⁶⁸ Bu suretle sulh meselesinin İtilaf Devletleri'nin üst kademesi tarafından dile getirilmemiş olması TBMM'yi bekleme durumunda bırakmıştır.

Memalik-i Müstahlasa İçin Tedabir İttihaz Edilmesine Dair Takrir Hakkında:

11 Eylül 1922'de Burdur Mebusu ve arkadaşları, düşman işgalinden kurtarılan yerlerde işgal sırasında düşmanın yıktığı, yaktığı evlerin ve devlet kurumlarının tamiri, ayrıca düşmanlarla birlikte hareket edip yurduna ihanet edenlerin yargılanması yönünde bir takriri meclis gündemine getirmişlerdir. Takrir üzerine söz alan Vekiller Heyeti Reisi Rauf Bey, düşman işgalinden kurtarılan yerlerde yakılan, yıkılan ev ve resmi kurumların onarımının tabi ki yapılması gerektiğini vurgularken bunların ancak bir imkân dâhilinde yapılabileceğini belirtmiştir. Konuşmasına devam eden Rauf Bey, I. Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'nun bazı vilayetlerindeki tahribatları örnek göstermiş ve bunların çoğunun devlet bütçesi kısıtlı olduğundan dolayı onarılamadığını

⁶⁷TBMM *Gizli Celse Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 3, İçtima Senesi 3, s. 750, 751.

⁶⁸TBMM *Gizli Celse Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 3, İçtima Senesi 3, s. 751 – 753.

ifade ederek, 1922 yılı şartlarının önceki yıllara göre daha da kötü olduğunu dikkat çekmiştir. Dolayısıyla TBMM bütçesinin zayıf olduğunun bütün mebuslar tarafından bilindiğini, yine de bu tamir işinin bütçenin elvereceği şekilde yapılmasının zaruri olduğunu belirtmiştir. Açıklamasının sonunda ise, yakıp, yıkılan yerlerdeki zararın öncelikle Dâhiliye Encümeni tarafından tespit edilmesi gerektiğini izah etmiştir.⁶⁹

Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemal Beyle 114 Arkadaşının, Meclise Verdiği Meclisin Ankara'dan Başka Bir Mahalle Nakline Dair Takrirle İlgili Düşünceleri:

19 Ekim 1922'de meclise sunulan bu takrir, Avrupa'ya daha yakın olmak için meclisin Konya, Bursa ve İzmir arasından seçilen bir vilayete taşınmasının daha uygun olacağını öngörmektedir. Kürsüye gelen Rauf Bey, meclisin adı geçen vilayetlerden birine taşınmasının dönemin şartlarından dolayı mümkün olmadığını söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Yurtta henüz bir asayişin sağlanmadığına, ülkenin kaderini belirleyecek bir sulhun yapılmadığına dikkat çekerek o gün için bu tür konularla uğraşmanın ülkeye zarar getireceğini izah etmiştir. Ülkede işler rayına oturduktan sonra ancak meclisin Ankara'dan başka bir yere nakli meselesinin mecliste konuşulacağından bahsetmiştir.⁷⁰

Saltanatın Kaldırılmasıyla İlgili Düşünceleri:

28 Ekim 1922'de İtilaf Devletleri tarafından Lozan'da barış görüşmelerinde bulunmak üzere hem İstanbul hem de Ankara Hükümeti temsilcileri çağırılmıştır. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Anadolu üzerindeki bu çift başlılığı izale etmek için meclisteki muhalefet guruplarından temsilcilerin de katıldığı bir toplantı tertip etmiştir. Toplantıda tahmin edileceği üzere, saltanatın kaldırılıp İstanbul Hükümeti'nin tamamen saf dışı bırakılması konusu görüşülmüştür. Saltanatı kaldırma düşüncesi mecliste muhalefet olarak bilinen II. Gurubun büyük tepkisini çekmiştir.⁷¹ Öyle ki bu tepki gösterenlerin içinde Rauf Bey de bulunmuştur. Hatta bir akşam Mustafa Kemal ile bu konuyu görüşmek için bir araya gelen Rauf Bey, saltanatın kaldırılması hususunda şunları söylemiştir. Şöyle ki; *“Meclis, padişahlığın, belki de halifeliğin ortadan kaldırılması düşüncesinde bulunulduğu kaygısıyla üzgündür. Sizden ve sizin gelecekte alacağımız durumdan kuşkulananmaktadır. Bunun için meclise ve ulus kamuoyuna güvence vermeniz gereğine inanıyorum.”* Bunun üzerine Rauf Bey'i meclisteki odasına çağırarak Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey'e; halifeliği ve saltanatı birbirinden ayrıarak

⁶⁹TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 22, İçtima Senesi 3, s. 618, 619.

⁷⁰TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 24, İçtima Senesi 3, s. 23 - 27.

⁷¹Süleyman Ataseven, “Başvekil Rauf Orbay”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, 75. Yıl Özel Sayısı, 1998, s. 229, 230.

saltanatı kaldıracamız! Bunun uygun olduğunu kürsüden söyleyeceksiniz! demiştir. Rauf Bey, bu konuşma üzerine hiçbir şey demeden Mustafa Kemal Paşa'nın odasından ayrılmıştır.⁷² Nihayetinde, 1 Kasım 1922 tarihinde Sinop Mebusu Dr. Rıza Nur Bey ve 80 kadar mebus arkadaşının imzasını taşıyan ve saltanatın kaldırılmasına yönelik kanun teklifi meclise sunulmuştur. Yapılan oylama sonucu söz konusu kanun teklifi meclis tarafından kabul edilerek yasallaşmıştır. Teklifin kabul edildiği Meclis Reisi tarafından açıklandıktan sonra söz alan Rauf Bey şu konuşmayı yapmıştır. Şöyle ki “*Bu akşam resalet penah Efendimizin velâdetlerine tesadüf etmekle alem-i İslam müşerrefdir. Aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi ki; bakiki millete istinat ediyor, onun da bihakkın istiklâlinin teyit edildiği gündür. Bu ikisi hürmetine bu mesut geceyi tes'iden bu gece ve yarının bayram kabul edilmesini bendeniz de teklif ediyorum.*”

Rauf Bey'in bu açıklamasından sonra söz alan Meclis Reisi ise, konuşma içinde geçen teklifin prensip olarak kabul edildiğini belirtmiştir.⁷³

İzmit Mebusu Sırrı Bey'in Hükümetin Dış Politika ile İlgili Olarak Moskova Sefaretliğinin Son Durumu Hakkında Bilgi İstemesi Münasebetiyle Rauf Bey'in Meclis'te Yaptığı Değerlendirme:

Sırrı Bey, meclisin 13 Kasım 1922 tarihli oturumunda İtalya ve Yunanistan'ın dış politikada sürekli bir faaliyet ve çalışma içinde bulunduğunu örnek göstererek Türkiye'nin dış politikada daha da etkin olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu suretle konuşmasının devamında ise Sırrı Bey, neden aylardır Moskova'da sefirsiz kaldığı sorusunu Hariciye Vekilliği'ne yöneltmiştir. O günlerde Hariciye Vekâletine Vekillik yapan Rauf Bey, Sırrı Bey'in sorusu üzerine söz alarak Hariciye Vekâleti adına açıklama yapmıştır. Moskova sefiri olan Fuat Paşa'nın Müdafaa-i Hukuk Riyasetine seçilmesi üzerine görevinden istifa ettiğini ve bunun yerine Rıza Nur Bey'in Moskova Sefareti makamına getirilmesinin meclis tarafından münasip görüldüğünü belirtmiştir.⁷⁴ Ancak o günlerde Harkof'ta⁷⁵ kongreye katılan Sinop Mebusu Rıza Nur Bey, bu teklifi kabul etmediği yönünde düşüncelerini ifade etmiştir.⁷⁶ Bu sırada da Moskova Sefaretliğinin boş kaldığını belirten Rauf Bey, daha sonra Tiflis Mümessili Muhtar Bey'in Moskova Sefiri olmasına karar kıldıklarını açıklamış ve kısa bir süre sonra Muhtar Bey'in Moskova'ya gideceğini ifade etmiştir. Sırrı Bey'in

⁷²Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 9. Baskı, Ankara, 2012, s. 911, 915.

⁷³TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 24, İçtima Senesi 3, s. 314 – 316.

⁷⁴TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 24, İçtima Senesi 3, s. 496, 497.

⁷⁵**Harkof (Kharkov):** Ukrayna'nın önemli şehirlerinden biridir.

⁷⁶Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, Cilt 4, Altındağ Yayınevi, İstanbul, 1967, s.1480.

konuşmasının başında ifade ettiği üzere İtalya ve Yunanistan'ın dış politikada çok faal olduğu cümlesine de Rauf Bey, bu devletlerin sizin söylediğiniz gibi dış politikada çok etkin bir durumda olduklarına dair herhangi bir malumatın mevcut olmadığını izah ederek açıklamalarını sonlandırmıştır.⁷⁷

Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey'in Yunanistan ve Sırbistan'ın Bir İttifak İçerisinde Olduğu ve Bu Durumda TBMM'nin Duruşu Hakkında Vekiller Heyeti'nden Bilgi İstemesi Üzerine Rauf Bey'in Yaptığı Açıklama:

Lozan'da görüşmeler devam ederken 29 Kasım 1922 günü Yusuf Ziya Bey; Sırbistan ve Yunanistan'ın Balkanlar'da müşterek bir şekilde hareket ettiğini, aralarında bazı anlaşmaların yapıldığı yönünde haberler geldiğini ifade etmiş ve TBMM'nin bu duruma karşı nasıl bir pozisyon geliştireceğine dair vekiller heyetinden bir açıklama talep etmiştir. Bunun üzerine Hükümet adına söz alan Vekiller Heyeti Reisi Rauf Bey, Balkanlar'daki birçok devletin müşterek bir şekilde hareket ettiğinin TBMM tarafından da sürekli takip edildiğinin ve buna karşı hükümetimizin tehditkâr, tecavüzkâr bir politika geliştirmedeğinin altını çizmiş, ileride gelişecek olayların vesilesiyle hakkın er geç tecelli edeceğini belirtmiştir.⁷⁸

Sivil Doktorların Ordudan Terhis Edilmelerine Dair Takrirle İlgili Düşünceleri:

22 Mart 1923'de meclise gelen bu takrir dolayısıyla söz alan Rauf Bey, takririn yerinde ve isabetli olduğunu söyleyerek konuyla ilgili bir açıklama yapmıştır. Anadolu'nun öncelikle I. Dünya Savaşı'na daha sonra da yine düşmanla Anadolu toprakları üzerinde milli bir mücadeleye girmesi her alanda olduğu gibi sağlık alanında da birtakım aksaklıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Haliyle memlekette sağlık alanında çalışan ne kadar personel varsa hepsi ya cephede ya da cephe gerisinde ordu hizmetinde yer almışlardır. Sözlerine devam eden Rauf Bey, bu takririn iyi bir şekilde tetkik edildikten sonra üzerinde kesin bir karar verilmesinin ve ordunun bu doktorlara gerçekten ihtiyacının olmadığını ortaya çıkartılmasının doğru olacağını ifade etmiştir.⁷⁹

Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in Aniden Ortadan Kaybolma Hadisesi Üzerine Rauf Bey'in Meclisi Bilgilendirmesi:

⁷⁷TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 24, İçtima Senesi 3, s. 497.

⁷⁸TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 25, İçtima Senesi 3, s. 118.

⁷⁹TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 28, İçtima Senesi 4, s. 116, 117.

27 Mart 1923 tarihinden itibaren kendisinden haber alınmayan Ali Şükrü Bey'in hakkında Rauf Bey, 29 Mart günü meclise bir açıklamada bulunmuştur. Çok üzgün olduğunu belirterek konuşmasına başlayan Rauf Bey, Şükrü Bey'in akıbetinden endişe duyulduğundan ve akıbetinin ne olduğunu öğrenmek için hükümet bünyesinde bir tahkik heyeti oluşturulduğundan bahsetmiştir. Bu esrarengiz olayın bir mebusun başına gelmesini meclisin çalışmalarından haz duymayan kesimlerin işi olduğuna vurgu yaparak Şükrü Bey'in suikast ile ortadan kaldırıldığı ihtimalinin yüksek olduğu üzerinde durmuştur. Daha sonra söz alan Lazistan Mebusu Ziya Hurşit Bey gibi bazı mebuslar, tahkik heyetinin üzerine aldığı görevi yapamadığından yakınmışlar ve Rauf Bey'den bu konuda bir açıklama beklediklerini ifade etmişlerdir. Konuşmasına devam eden Rauf Bey, tahkik heyetinin bu kaybolma hadisesini çok hassas bir şekilde araştırdığını, hükümete elde ettiği bulguları hızlı bir şekilde rapor ettiğini belirterek tahkik heyetindeki görevlilerin işlerini aksatmadıklarına dikkat çekmiştir.⁸⁰ Ancak Ali Şükrü Bey'in 1 Nisan günü ölüm haberini alan Rauf Bey, meclisin 2 Nisan ki oturumunda bu bilgiyi mebuslara nakletmiştir.⁸¹ Rauf Bey, bu olayın perde arkasını hatıralarında şöyle anlatmaktadır;

“... Tesadüfen Çankaya yolundan geçen arama ekibine mensup jandarma, ana yoldan ayrılarak tarlaya sarmış olan bir arabanın izini takip edince, orada yeni kazılmış bir çukurda Ali Şükrü Bey'in cesedini buldu. Cesedin avucundaki sımstıkı tutulmuş bir sandalye ayağının da Topal Osman'ın evinde bulunan kırık sandalyeye ait olduğu tespit edilince muammayı çözecek ipucu elde edilmiş bulunuyordu. Aynı zamanda yakalanan Osman Ağa'nın adamı, Mustafa Kaptan'ın da verdiği ifadeyle; Trabzon'daki Kayıkcılar Reisi Yahya Kâhya'yı Osman Ağa'nın öldürdüğünü şurada burada söylediğini duyan ağanın teşvik ve tertibiyle Ali Şükrü Bey'i Kıyulu Kabveden dostça alıp – ayağından kursunu çıkardılar, haydi kalk gidelim. Yatıyor, sizi çok sever, bir ziyaret edip hatırnı sorarsınız- diye evine götürdüğünü ve orada yatakta bulunan ağanın karşısında oturup ikram edilen kahveyi içerken, arkasından ani bir hareketle üstüne abanılarak boğulduğunu itiraf ettiği üzerine olay tamamıyla aydınlatılmış oldu.”⁸²

İstanbul Matbuatından Sansürün Kaldırılmasına Dair Meclise Sunulan Takrirle İlgili Düşünceleri:

⁸⁰TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 28, İçtima Senesi 4, s. 229 – 233.

⁸¹TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 28, İçtima Senesi 4, s. 305.

⁸²Uğurlu, *age.*, s. 552, 553.

İzmit Mebusu Sırrı Bey, daha önce bu takriri meclise sunmuş fakat kabul edilmemişti. 3 Nisan 1923 tarihinde bu takrir⁸³ yine meclis gündemine gelmiş ve Meclis Reisi; bir de Vekiller Heyeti'nin konuyla ilgili mütalaasını isteyelim demesiyle kürsüye gelen Vekiller Heyeti Reisi Rauf Bey; “Efendim, bu takrir tabii usulen havale edilir. Müdellel cevabını arz ederim. Fakat şimdiden arz ederim ki, İstanbul matbuatı - Sırrı Beyin dediği gibi - boğulmuyor. Siyaset-i dâbilyeden ve matbuatın milleti tenvir yolundaki vazâifinden Heyetinizce malûm olan bir hususi nokta müstesna olmak üzere tamamen serbestisini muhafaza ediyor. Fakat müdellel cevabım bilahare arz ederim.” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Rauf Bey'in bu konuşmasından İstanbul basının sadece siyasi içerikli yazılarda sansüre maruz kaldığı ve diğer alanlarda tamamen bir serbestliğin olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁴

Lozan Konferansı İlgili Düşünceleri:

TBMM'nin 28 Ekim 1922 tarihinde İtilaf Devletleri tarafından 13 Kasım'da Lozan'da müzakerelere başlamak için davet edildiğini söyleyen Rauf Bey, bu tarihlerde İstanbul Hükümeti'nin de davet edildiğinin Sadrazam Tevfik Paşa'dan aldığı telgrafla öğrendiğini meclise izah etmiştir. Telgrafın içeriği okunduktan sonra söz alan Rauf Bey, Lozan'a İstanbul Hükümeti'nin de çağrılmasını şu sözlerle eleştirmiştir;

“Eminim, cümleiniz pek iyi hatırlarsınız ki Umum-i Harp sonundaki mütareke neticesinde düşman donanmaları İstanbul limanına geldikleri anda bu efendiler milleti unutarak bu düşmanlarla beraber olmuşlar ve milletin hâkimiyetini temsil eden yegâne meclisi yine bu düşmanların basıp fesh edişine seyirci kalmışlardır ve TBMM'den başka hiçbir kuvvet bu milleti temsil edemez. Bunun kat'i şekilde böylece bilinmesi lazımdır.”

Türk milletinin tek temsilcisinin TBMM olduğunu söyleyen Rauf Bey, Lozan'a gidecek heyetin belirlenmesi konusuna gelindiğinde, heyet başkanı olarak kendisinin olmasını teklif etmişler ancak o, diğer ülkelerin temsilcilerinin Hariciye Vekâletinden seçildiğini söyleyerek teklife sıcak bakmadığını açıklamıştır. Rauf Bey, Lozan'a gidecek olan heyet başkanının dönemin Hariciye Vekili olan Yusuf Kemal Bey'i muvafık bulduğunu ifade etmiştir. Fakat Yusuf Kemal Bey, rahatsızlığını sebep göstererek istifa etmiştir. Onun yerine Hariciye Vekilliğine İsmet Paşa getirilmiştir. Dolayısıyla İsmet Paşa, Lozan'a gidecek olan heyetin başkanı seçilmiştir. Heyet Londra'ya hareket etmeden önce İsmet Paşa ile uzun bir görüşme yaptığını belirten Rauf Bey, müzakereler sırasında Lozan

⁸³İzmit Mebusu Sırrı Bey'in Takriri: İstanbul matbuatına sansür vaz'ı esasen Meclis-i Âlinin muvafakat-ı haricindedir. Bütün memleket efkârına nâzımlık eden İstanbul mat buatının boğulması umum milletin tahdidi hürriyeti demektir. İntihabata başlanacağı şu anı tarihî de İstanbul'da sansür usulünün devamını ihmal, Hâkimiyet-i Milliye'nin tecellisine mümanaat manayı sarihindedir Meclis-i Âlinin icra-i salâhiyeti ile hemen sansürün ilgasını teklif ederim. (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 28, İçtima Senesi 4, s. 317.)

⁸⁴TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 28, İçtima Senesi 4, s. 317.

ile Ankara arasında telgrafla sürekli bilgi alışverişi yapılacağını belirtmiştir. Nihayetinde İsmet Paşa başkanlığında ki Türk heyeti Lozan'da ülkenin geleceğini ilgilendiren önemli konuları görüşmeye başlamıştır.

Rauf Bey, konferansın ilk günlerinde Lozan ile iletişimin çok iyi sağlandığını ancak ilerleyen haftalarda telgraf hattının Köstence'den geçen bölümünün İngilizlerin elinde olması nedeniyle haberleşmenin durma noktasına geldiğini belirterek Lozan Konferansı'ndan istenildiği gibi sonuç alınmadığı, ama yine de bu şartlarda memleket için en iyisinin yapıldığı şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Hatta bu telgraf probleminin İsmet Paşa ile arasının açılmasına sebep olduğunu da ifade etmiştir.⁸⁵

Bütün bu problemler yaşanırken, mecliste de Lozan Konferansı ile ilgili çeşitli görüşmeler yapılmaktaydı. 16 Aralık 1922 tarihinde Hariciye Vekâleti Vekili sıfatıyla Rauf Bey, Lozan Konferansı'nın gidişatı noktasında bir açıklamada bulunmuştur. Sözlerine konferansın 26. günü olduğunu söyleyerek başlayan Rauf Bey, konferansta bulunan taraflar arasında henüz bir şekil tespit edilemediğini belirterek, Trakya sınırı, adalar meselesi, dış borçlar, boğazlar sorunu ve azınlıklar meselesinin yalnız mevzu bahis olduğunu açıklamıştır. Sözlerine Misak-ı Milli'den asla taviz verilmeyeceğini söyleyerek devam eden Rauf Bey, oradaki temsilcilerimizin çok vakur ve makul bir şekilde vatanımızı temsil ettiğini izah etmiştir. Konuşmasının sonuna doğru, Lozan Konferansı'nda iki zıt fikrin tezahür ettiğini belirtmiştir. Bunlardan ilki, hükümetimizi ve milletimizi Mondros Mütarekesi imzalandığı sıradaki vaziyeti öne sürerek muhakeme ediyor; ikinci ise, bizim nokta-i nazarımızdır ki biz de Mudanya Mütarekesi imzalandığı sıradaki vaziyeti muhakeme ediyor olmamız şeklidir.⁸⁶

Meclisin 25 Aralık 1922 tarihli oturumunda ise Rauf Bey, İtilaf Devletleri'nin Anadolu'da işgaller sırasında zarar gördüğünü iddia ettiği gayr-i müslimler için tazminat talep ettiklerini belirtmiş, tabi bunun temsilcilerimiz tarafından gülünç bulunduğunu anlatmıştır. Temsilcilerimizin hiçbir suretle işgal masrafı kabul etmediklerini bilakis bize işgalleri yüzünden verdikleri zararın tazmininin lazım geldiğini ifade ettiklerini söylemiştir. Ayrıca Rauf Bey, konferansın Türk ve Yunan tarafları arasında çok sert bir şekilde devam ettiği konusunda malumat aldığını da ifade etmiştir.⁸⁷ Bu süreçte meclisin gündemi sürekli hayati öneme sahip olan konferansın gidişatı ve Lozan'da ne olup bittiği konusunda meşgul olmaktaydı.

⁸⁵Uğurlu, *age.*, s. 526 – 545.

⁸⁶TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 25, İçtima Senesi 3, s. 408 – 412.

⁸⁷TBMM *Gizli Celse Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 3, İçtima Senesi 3, s. 1147, 1149.

Hariciye Vekâleti Vekilliğini halen sürdüren Rauf Bey, meclisin 31 Ocak 1923 tarihli oturumunda ise, hem konferans hakkında genel bir değerlendirme yapmış hem de Lozan'da Türk ve Yunan tarafları arasında mutabakata varılan mübadele konusunda açıklamalarda bulunmuştur. Konferansta Türklerin aleyhinde sürekli bir çalışma içinde olan başta Yunanistan olmak üzere diğer İtilaf Devletleri'nin bu elim tutumunun sulh ile bağdaşır bir yanının olmadığına dikkat çeken Rauf Bey, bu devletlerin biran önce bu şekildeki tutumlarından konferansın selameti için vazgeçmeleri gerektiğini belirtmiştir. Bu konferansın tehlikeye düşmesinin bütün dünyada olumsuz tesir oluşturacağını ve hiçbir gücün insanları savaşa sürüklemesi gibi bir hakkının olmadığını vurgulamıştır. Konuşmasına devam eden Rauf Bey, konferanstan bütün olumsuzluklara rağmen iyi sonuçlar çıkacağı ümidinin milletin kalbinde var olduğunu ifade etmiştir. Nitekim de öyle olacaktır. Ayrıca Türk milletinin savaşlardan, çatışmalardan çok usandığını ve bağımsızlık anlayışımıza zarar verilmeden bir sulhun biran önce tesis edilmesini arzuladığını belirtmiştir. Bu değerlendirmeyi yaptıktan sonra Rauf Bey, İsmet Paşa'dan bir telgraf aldığını söylemiştir. Telgraf şöyledir; “*Bugün zevalde sivil rehinelere iadesi ve asker üseranın mübadelesi için tanzim edilmiş olan İtilafname abalı mübadelesine müteallik Mukavelename Türkiye ve Yunan murabhasları tarafından imza edilmiştir.*” Telgraf mebuslar tarafından sevinçle karşılanmıştır. Telgrafı okuyan Rauf Bey, cephedeki kazanılan askeri başarıların konferansta meyvesini almaya başladıklarını ifade etmiş, ancak konferansa katılan devletlerin daha hızlı mutabık olmaları gerektiğinin unutulmaması gerektiğine vurgu yapmıştır. Yunanlılarla mübadele konusunda imza edilen anlaşma, TBMM'ye büyük bir moral olmuştur. Konuşmasının sonunda Rauf Bey, hakkın er geç tecelli edeceğini söyleyerek açıklamasını sonlandırmıştır.⁸⁸

5 Şubat 1923 tarihinde kürsüye gelen Rauf Bey, 3 Şubat ve 4 Şubat gecesi konferansın vaziyeti hakkında İsmet Paşa'dan iki farklı rapor geldiğini belirtmiştir. Rauf Bey, İsmet Paşa'dan gelen raporları mecliste doğrudan okumuştur. 3 Şubat gecesi alınan ve iki maddeden oluşan rapor şöyledir;

“Madde 1. Bugün baş murabhaslarla görüştim. Azami şeraiti şöyledir. Trakya'da tabdilât-ı askeriyeden vazgeçtiler. Borçların sermaye üzerinden taksimini kabul ettiler. Elleriindeki 5 milyon altını İngiltere'deki gemilere karşılık tutarak 12 milyon tamirattan vazgeçeceklerini Amerika murabhası vasıtasıyla istizaç ve cenaben ibsas ettiler. Adli sisteminde tarafeyn beyanatta bulunarak bu beyanat ile iktifa olunacağını tasrih ederek ve bu beyanatta müşavirler istibdamını ve müşavirlere bazı vazâif tayinini ifade ediyorlar. Yunanlılardan herhalde peşin bir şey almak mütebakisini açıklamamış -tabkik- diye çıkmış -takîp- şeklinde olacaktır, tarzında kat'i teklifime daba bir şekil bulamadılar. 4 Şubat akşamı mühlet bitiyor ve İngiliz heyeti avdet etmek kararını muhafaza ediyor. Madde 2. 374 numaralı talimatınızın birinci maddesi, mesail-i adliye ve malîyenin tebeddülâtından dolayı

⁸⁸TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 27, İçtima Senesi 3, s. 71 – 73.

kabili tabik değildir. Bununla beraber meseleyi tâli ve Ankara'dan talimat arzı de kabul bulunmuyor... Musul'u bir sene zarfında İngiltere ile halletmek şeklini de irae edeceğiz. İnkata muhakkak gibidir."

4 Şubat tarihli ikinci rapor ise 3 maddeden oluşmaktadır. Şöyle ki;

"Madde 1. Mukabil teklifatımızı gönderdik. Musul'u bir sene müddetli halletmek ve diğer hudut mesailini, mesail-i arzıyeyi kabul eylemek boğazlar mukavelenamesi, ekalliyet ve ticaret mukavelenamesi ve saire gibi ittifak hasıl olan mevad ile sulb akdetmek ve muallak bulunan mesail-i maliye ve iktisadiyeyi görüşmek esasları vardı, mukabil tekliflerinde. Madde 2. Bunun üzerine öğleden sonra Lord Curzon nezdinde içtima ettik. Musul'u Cemiyet-i Akvam'a terk ettiğinden bir beyanname vereceğini, meselenin hallinin bir sene talik ve aramızda dostane bir surat-i hal tabarri edileceğini ve Yunan tazminatının müteakabilen anlaşılmasını ve ihtilaf husulünde hakeme müracaatı ve mesail-i iktisadiyesinin yalnız 4. maddenin hallinin 6 ay sonraya talik edilmesini ve adli sistem için bizim beyannamemizi değil onların beyannamesinde ısrar edildiğini tebliğ ve cevap talep ettiği Musul ve Yunan tazminatı için madde kabulü, adli sistemimizde beyannamemizde ve bilbassa tahammül edemeyeceğimiz mevad-ı iktisadiyenin muabeden çıkarılmasında ısrar ettik... Gitmesi mukarrer olan İngiliz delegasyonu intizab etti ve İtalyanlar nezdinizde gelerek adli ve iktisadi sistemlerde ısrar eylediler. Madde 3. Bütün mevad-ı arzıyeyi ve İngilizlerle bütün mesaili hallettiğimiz halde İtalya ve bilbassa Fransızların alâkadar olduğu mesaili iktisadiyeden dolayı Türkiye'nin gayri kabili tahammül müşkülât bir vaziyete duçar olmasına razı olmadığımızdan dolayı konferans inkata etmiştir. Amerikalılarla görüşmedik. Diğer beyetlerin hattı hareketini görmeden inkatan mahiyet ve ciddiyeti hakkında bir şey diyemem. Herhalde İngilizlerle bütün mesaili halloldüğünden anlarla münasebat her yerde mutedil bulunmasını rica ederim. Evvel ve ahir arz ettiğim gibi sulhu, meşru olan istiklâlimiz için tam manasıyla elzem ve gayr-i kabili tahdit olan metalibimiz dairesinde istihsal için beşerin yapabileceği her şeyi yaptık. Aksi hale karşı da millet ve memleket her türlü tedabiri Allah'ına güvenerek ittihaz etmiştir."

İsmet Paşa'nın telgrafı okunduktan sonra tekrar söz alan Rauf Bey, telgraf üzerine şu konuşmayı yapmıştır. Şöyle ki;

"Arkadaşlar; İsmet Paşanın telgrafından anlaşıldığı veçhile Musul'un bir sene zarfında hallini dahi kabul edelim, her türlü itilaf perverane eşkâli ve müsa-edatı göstermesine rağmen İngiltere'de iki vapur şirketinin hukukunu muhafaza için Fransa da esasen sermayesi ecnebi olmakla beraber Türk şirketi olan ve bizim kanunlarımıza göre teşekkül etmiş bulunan ve bizim kanunlarımıza nazaran her zaman menafilerini, istifadelerini temin etmek yeddi kudretlerinde olan bir takım hususi şirketlerin nâmeşru hukukunu müdafaa eden Fransız murabhaslarının ve her hususta bizden imtiyaz talebiyle başlayan ve hiç bir zaman o imtiyazı mevkii fiile getireceğine dair bir vesika ve elinde bir mali kuvvet olmayan İtalyanlar ne

*yapacağını bilmeyerek konferansı akamete sevk etmişlerdir. Umumi olarak bakarsanız, arkadaşlar bugün tam sulb olmak için biç bir mani yoktur.*⁸⁹

Rauf Bey, hatırlarından Haziran ayının sonlarına doğru Ankara'dan Lozan'a yollanan direktifleri İsmet Paşa'nın kabul etmediğini ve onun Ankara'dan sürekli bir şekilde direktif gelmesini doğru bulmadığını hatta sinirlendiğini ifade etmektedir. Anlaşmazlığa düşülen konulardan ilki, Yunanlıların sebepsiz olarak yakıp yıktıkları yerler için onlardan tamirat bedelinin istenmesinin uygun olacağını İsmet Paşa'ya bildiren TBMM'nin İsmet Paşa'nın tepkisiyle karşılaşmasıdır. İsmet Paşa, tamirattan vazgeçmemiz karşılığında Yunanlılar tarafından Karaağaç'ın Türkiye bırakılmasının daha iyi olacağını telgrafında belirtmiştir. Ancak başta Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey olmak üzere meclis üyeleri, *"Karaağaç'ın ehemmiyeti yoktur. Ona karşılık tamirattan vazgeçemeyiz."* diyorlardı. İsmet Paşa ile Rauf Bey nezdinde meclisin ihtilafa düştüğü diğer bir konu ise, I. Dünya Savaşı sırasında bedelleri tarafımızdan tamamen ödenmiş olduğu halde, İngilizlerin el koydukları Sultan Osman, Sultan Reşat ve Fatih dretnotlarımızın tahminen 12 milyon İngiliz altını tutan bedellerinin geri verilmesi meselesidir. Bu dretnotlar da Karaağaç'a karşılık verilmek istenmiyordu. İsmet Paşa'nın Karaağaç'ı gözünde büyüttüğünü, bu tamirat ve tazminattan vazgeçilmesi taraftarı olduğunu söyleyen Rauf Bey, Ankara ile Lozan arasında büyük anlaşmazlıkların yaşandığını belirtmiştir. 26 Haziran 1923 tarihinde İsmet Paşa'dan Rauf Bey'e gelen telgraf bardağı taşıran son damla olmuştur. İsmet Paşa, telgrafında; *"Hükümetçe tercih buyurulan bu şeklin 93 seferinin saraydan idaresinden farkı yoktur. Bizce karşı itimatsızlık ve kıfayetsizliğimiz hakkında mütemadiyen ibzâr buyurulan kanaat devam ettikçe, bizim vasıtamızla sulb akdi ihtimal haricindedir."* İsmet Paşa tarafından Ankara'nın yani TBMM'nin saraya benzetilmesi karşısında başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere bütün meclis üyeleri hayal kırıklığına uğramışlardı. Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'ya sert bir dille cevap verdiğini ifade eden Rauf Bey, cevabi telgrafın sonuna da şu cümleyi eklediğini söyler. Şöyle ki; *"Sonuçları ne olursa olsun, bunu silah kuvvetiyle halle kudretimiz vardır. Ordumuz hazır ve batta sabırsızdır."* Lozan'a verilen son talimatın bu olduğunu söyleyen Rauf Bey, diğer telgraflar gibi bunun da Köstence hattından geçerken İngilizler tarafından okunduğunu izah etmiştir. Yine Rauf Bey, hatıratında 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da aramızda hâsıl olan anlaşmazlıklara rağmen memleket hesabına yapılması imkânı olanın en iyisi yapılabildiği, ifadesini kullanmıştır.⁹⁰

İsmet Paşa ile araları ciddi bir şekilde açılmış olan Rauf Bey, konferans heyetinin yurda dönmesiyle görevden istifa ettiğini ve Sivas'a gidip biraz

⁸⁹TBMM Gizli Celse Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 3, İçtima Senesi 3, s. 1274 – 1276.

⁹⁰Uğurlu, *age.*, s. 542 – 545.

istirahat edeceğini Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmiştir. Bu isteği Mustafa Kemal Paşa tarafından anlayışla karşılanmış ve Rauf Bey'e gerekli izni vermiştir.⁹¹ Netice itibarıyla 13 Kasım 1921 tarihinde aldığı Sivas mebusluğu görevini ikinci meclisin açıldığı tarihe (11 Ağustos 1923) kadar sürdürmüş olan Rauf Bey, bu tarihten sonra ise, II. Dönem İstanbul Mebusluğu ve VI. Dönem Kastamonu Mebusluğu yapmıştır. 17 Şubat 1942 tarihinde Londra Büyükelçiliği'ne tayin edilmiş, bu görevi yurda döndüğü 9 Mart 1944 tarihine kadar devam ettirmiştir. Bundan sonraki süreçte ise, yeni bir görev kabul etmemiş ve 16 Temmuz 1964 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.⁹²

Sonuç

Anadolu'nun İtilaf Devletleri tarafından işgali sonucu başlayan Milli Mücadele hareketi yalnız askeri faaliyetlerle sınırlı kalmamış beraberinde Anadolu coğrafyası üzerinde yeni bir siyasi düzenin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu suretle yapılan çalışmalar sonucunda 23 Nisan 1920 tarihinde milli bir meclis kurularak siyasi bir boşlukta olan ülkenin temsilcisi konumuna yükselmiştir. Yeni meclis için yapılan seçimlerde Sivas'tan 8 mebus Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılmıştır. Meclise katılan mebusların toplam sayısı düşünüldüğünde Sivas'ın meclise yolladığı 8 mebusun Anadolu'nun birçok vilayetinin mebus sayısından fazla olduğunu söylemek mümkündür. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda mebus olduğu için Rauf Bey'in Malta sürgününden sonra herhangi bir seçime tutulmadan Milli Mücadele'nin önemli şehirlerinden olan Sivas'tan mebus olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girdiği ve aktif siyasi hayatının başladığı görülmüştür.

Hüseyin Rauf Bey, gerek Osmanlı Devleti'nin son dönemi gerek yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde birçok alanda adından bahsettiren bir şahsiyet olarak hafızalara kazınmıştır. Yapılan bu çalışmada Rauf Bey'in askeri yöndeki kabiliyetinin yanısıra bütün talihsizliklere rağmen siyasi sahada da başarılı bir profil çizdiği görülmüştür. Malta'ya sürgün edilmeden birçok cephede çeşitli başarılarla imza atmış ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş süreci olan Milli Mücadele yıllarında da hem askeri hem de siyasi birtakım faaliyetleri icra etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın yakın silah arkadaşı olan Rauf Bey'in ülkenin kaderi için alınan birçok kararda imzasının bulunduğu görmek mümkündür. Malta'da sürgün hayatının sona ermesiyle birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sivas Mebusu olarak katılan Rauf Bey, geçmişte icra ettiği üst düzey görevlerden elde ettiği tecrübesini meclise başarılı bir şekilde yansıtarak Türkiye Büyük Millet

⁹¹Uğurlu, *age.*, s. 560.

⁹² Kemal Öztürk, *İlk Meclis*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1999, s. 130.

Meclisi çatısı altında da önemli vazifeleri ifa etmiştir. Mecliste aldığı üst düzey görevlerle dikkat çeken Rauf Bey'in en son Vekiller Heyeti Reisliği yaptığı ve çeşitli bakanlıklara da vekalet ettiği tespit edilmiştir.

Meclis içerisindeki faaliyetlerinden de anlaşılacağı üzere hükümet yanlısı bir duruş sergilemiştir. Ülkeyi ilgilendiren hassas birçok konuda adı geçmesine rağmen Lozan Konferansı görüşmeleri sırasında hükümet ile Lozan'da bulunan İsmet Paşa başkanlığındaki Türk Heyeti arasında yazışmaları ve bilgi alışverişini sağlaması Rauf Bey'in meclis içerisindeki en önemli faaliyeti olarak kayıtlara geçmiştir.

Kaynaklar

- AKALIN Haluk (2011) *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- ATASEVEN Süleyman (1998) Başvekil Rauf Orbay, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, 75. Yıl Özel Sayısı.
- ATATÜRK Mustafa Kemal (2012) *Nutuk*, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- AYBARS Ergün (1998) *İstiklal Mahkemeleri*, Milliyet Yay., İstanbul.
- BACANLI Hakan (2013) 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Savaşı ve Örikağasızade Hasan Sırrı'nın "Hukuk-i Düvel Nokta-i Nazarından Osmanlı – İtalya Muharebesi Adlı Eseri, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 21, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon No: 30..10.0.0 / Yer No: 1.1..1.
- BCA*, Fon No: 30..18.1.1 / Yer No: 5.22..9.
- BCA*, Fon No: 30..18.1.1 / Yer No: 5.23..14.
- BCA*, Fon No: 30..18.1.1 / Yer No: 5.30..16.
- BCA*, Fon No: 30..18.1.1 / Yer No: 7.15..5.
- BCA*, Fon No: 30..18.1.1 / Yer No: 7.17..6.
- BCA*, Fon No: 30..18.1.1 / Yer No: 7.23..8.
- BEDİRHAN Yaşar ATABEY (2013) Figen, Osmanlı Bahriyesinde Yabancı Danışmanlar, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic*, Cilt 8/5.
- ÇAVDAR Kazım, *Kurtuluş Savaşının Ön Kadrosu "Rauf Orbay"*. (Basımevi ve tarih bulunmamaktadır.)
- ÇOKER Fahri (1995) *Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem)*, Cilt 3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yay., Ankara.
- GÜREL Ziya (2011) *Kurtuluş Savaşında Demiryolculuk*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.

Hüseyin Rauf Orbay'ın Hayatı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 58, Mart 2004, s. 2. <http://www.atam.gov.tr/> 14.01.2016. (Not: Kullanılan kaynakta makalenin kim tarafından yazıldığı belirtilmemektedir.)

KOCAHANOĞLU Osman Selim (2005) *Rauf Orbay'ın Hatıraları, (1914 – 1945)*, 1. Baskı, Temel Yay., İstanbul.

KOCAHANOĞLU Osman Selim, (2002) *Ali Fuat Cebesoy Siyasi Hatıralar (Lozan'dan Cumhuriyet'e)*, Cilt 2, Temel Yay., İstanbul.

KUTAY Cemal (1992) *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyulumuzda Bir İnsanımız Hüseyin Rauf Orbay (1881 – 1964)*, Kazancı Matbaacılık, İstanbul.

NUR Rıza (1967) *Hayat ve Hatıratım*, Cilt 4, Altındağ Yay., İstanbul.

ÖZTÜRK Kemal (1999) *İlk Meclis*, İnkılap Yay., İstanbul.

ŞİMŞİR Bilal (1985) *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yay., İstanbul.

TBMM *Gizli Celse Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 22, İçtima Senesi 3.

TBMM *Gizli Celse Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 3, İçtima Senesi 3.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 14, İçtima Senesi 2.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 15, İçtima Senesi 2.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 16, İçtima Senesi 2.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 18, İçtima Senesi 3.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 20, İçtima Senesi 3.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 21, İçtima Senesi 3.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 22, İçtima Senesi 3.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 24, İçtima Senesi 3.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 25, İçtima Senesi 3.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 27, İçtima Senesi 3.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 28, İçtima Senesi 4.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Şahsi Dosya, No: 389.

UĞURLU Nurer (2009) *Rauf Orbay "Siyasi Hatırlar"*, Örgün Yay., İstanbul.

